

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛИСЕНКО АНДРІЙ В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
теорії і практики перекладу
канд. філол. наук
А. А. Воловик
«__» _____ 20__р.

«СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ УТОЧНЕННЯ»

Спеціальність 035 «Філологія»

Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша англійська»

Освітня програма

«Англійська та друга іноземна мови та літератури (переклад включно)»

Магістерська робота

Науковий керівник:

к. філол. н., доцент,

доцент кафедри

Оленяк Мар'яна Ярославівна

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали/за шкалою ЕКТ5/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Лисенко А.В. Семантико-синтаксичні особливості категорії уточнення.

Спеціальність 035 «Філологія». Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно), перша англійська». Освітня програма «Англійська мова і переклад». Донецький національний університет імені Василя Стуса 2020. 88 с.

Магістерську роботу присвячено вивченню структури та семантико-синтаксичних особливостей граматичної категорії уточнення в англійській та українській мовах.

Матеріал дослідження складається уточнювальних конструкцій, дібраних методом суцільної вибірки із сучасних художніх творів, а саме романів: Дж. Гріна «В пошуках Аляски» (англійська мова – 822 приклади); С. Андрухович «Фелікс Австрія» (українська мова – 1125 приклади). Загалом було проаналізовано 1947 приклади уточнювальних конструкцій.

Граматична категорія уточнення є важливим предметом дослідження, оскільки вона відображає хід думок мовця. У роботі було проаналізовано дослідження багатьох вчених, які розглядали граматичну категорію уточнення починаючи з XX століття.

Було проведено аналіз структури уточнювальних конструкцій. Розглядалася кількість референтів у таких конструкціях, кількість уточнювальних компонентів, позиційність уточненого та уточнювальних членів відносно один одного, а також синтаксичні зв'язки, які виникають між ними. Було розроблено нову класифікацію уточнювальних конструкцій, яка включає у себе 5 структурних моделей: базова, паралельна, послідовна, ієрархічна та комбінована моделі, остання з яких складається з 6 підтипів

Було проведено аналіз семантико-синтаксичних функцій уточнювальних конструкцій, опираючись на семантичні відношення уточненого та уточнювального компонентів, на основі чого уточнювальні конструкції було поділено на 4 моделі, а саме: конкретизуючі, узагальнюючі, порівняльні та протиставні.

Ключові слова: уточнення, уточнень компонент, уточнювальний компонент, синтаксичні зв'язки, семантико-синтаксичні особливості.

SUMMARY

Lysenko A.V. Speciality 035 "Philology". Specialization 035.041 "Germanic Languages and Literatures (including translation)". Educational Programme "English Language and Translation" Vasyl' Stus Donetsk National University, 2020. 88 p.

The master's research paper is devoted to the study of the structure and semantic-syntactic features of the grammatical category of specification in English and Ukrainian.

The material of the research consists of specifying constructions, selected by the method of continuous sampling from modern works of literature, namely novels: J. Green's «Looking for Alaska» (822 examples in English); S. Andrukhovych «Felix Austria» (1125 examples in Ukrainian). In total, 1947 examples of specifying constructions were analyzed.

The grammatical category of specification is an important subject of study, since it reflects the thoughts of the speaker. The paper analyzes the research of many scholars who have considered the grammatical category of specification since the 20th century.

The analysis of the structure of specifying constructions was conducted. The number of referents in such constructions, the number of specifying components, the position of the specified and specifying components relative to each other, as well as the syntactic connections, which arise between them, were considered. A new classification of specifying structures has been developed, which includes 5 structural models: basic, parallel, consecutive, hierarchical and composite models, the last of which consists of 6 subtypes.

The analysis of semantic-syntactic functions of specifying constructions was conducted, based on semantic relations of the specified and the specifying components, on the basis of which the specifying constructions were divided into 4 models, namely: concretizing, generalizing, comparative and adversative.

Keywords: specifying construction, specified component, specifying component, syntactic connections, semantic-syntactic features.

ЗМІСТ	
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. СТАТУС КАТЕГОРІЇ УТОЧНЕННЯ В СИСТЕМІ СИНТАКСИСУ.....	11
1.1. Історія вивчення категорії уточнення в мовознавстві.....	11
1.2. Розмежування уточнення та суміжних з ним категорій.....	26
1.3. Класифікації уточнювальних конструкцій.....	31
Висновки до Розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ.....	41
2.1. Основні принципи структурного розмежування уточнювальних конструкцій.....	41
2.2. Однореферентні уточнювальні конструкції.....	44
2.2.1. Базові уточнювальні конструкції.....	44
2.2.2. Паралельні уточнювальні конструкції.....	46
2.3. Поліреферентні уточнювальні конструкції.....	50
2.3.1. Послідовні уточнювальні конструкції.....	50
2.3.2. Ієрархічні уточнювальні конструкції.....	53
2.3.3. Комбіновані уточнювальні конструкції.....	55
2.3.3.1. Паралельно-послідовні уточнювальні конструкції.....	55
2.3.3.2. Послідовно-паралельні уточнювальні конструкції.....	58
2.3.3.3. Ієрархічно-паралельні уточнювальні конструкції.....	61
2.3.3.4. Паралельно-ієрархічні уточнювальні конструкції.....	63
2.3.3.5. Послідовно-ієрархічні уточнювальні конструкції.....	64
2.3.3.6. Ієрархічно-послідовні уточнювальні конструкції.....	65
Висновки до Розділу 2.....	71
РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	73

3.1. Семантико-комунікативні особливості уточнювальних конструкцій.....	73
3.1.1. Конкретизуючі уточнювальні конструкції.....	73
3.1.2. Узагальнюючі уточнювальні конструкції.....	74
3.1.3. Порівняльні уточнювальні конструкції.....	76
3.1.4. Протиставні уточнювальні конструкції.....	77
Висновки до Розділу 3.....	80
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	88

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВУК – відокремлений уточнюючий компонент

див. – дивіться

і т. д. – і так далі

ОС – опорне слово

рис. – рисунок

УК – уточнюваний компонент

ВСТУП

Когнітивні процеси мислення та їх мовленнєве втілення завжди привертали увагу дослідників. Починаючи з другої половини ХХ століття, помітним є зацікавлення мовознавців вербалізацією уточнення. На даний момент існує чимала кількість теорій, концепцій та різних думок щодо уточнювальних конструкцій та їхнього статусу у системі сучасного синтаксису. Дослідники уже написали низку робіт, присвячених цьому феномену, у яких представили свої погляди щодо характерних ознак, семантико-структурних особливостей, типів зв'язків, функцій та інших аспектів цієї відносно недавно виокремленої лінгвістичної категорії (див. роботи Т. А. Александрової [2], К. М. Галкіної-Федорук [16], О. М. Гвоздєва [17], Л. В. Захарової [19-20], М. Я. Оленяк [27], А. Ф. Прияткіної [29-30], Д. Е. Розенталя [50], О. Г. Руднєва [31-34], Ю. Г. Усищевої [37], Т. Б. Фунтової [38], М. Г. Шатух [40], а також В. Г. Адмоні [1], І. Л. Ашмаріної [3], В. В. Бабайцевої [4-7], П. Д. Богданова [8], Н. С. Валгіної [10-15], Д. Н. Золотарьова [21], Н. С. Камишева [23], Ю. І. Леденьова [24-26], Г. М. Манаєнка, Є. М. Сидоренко, та інші). Однак, лінгвісти ще не досягли згоди та єдиного бачення функціонування уточнення. Зі списку наведених імен дослідників можна помітити, що уточнення, як окрему синтаксичну категорію, почали виділяти у радянському мовознавстві, і навіть зараз це явище продовжують досліджувати лінгвісти лише пострадянського простору. Мовознавці західноєвропейських країн не розглядають уточнювальні конструкції як окрему лінгвістичну категорію, досліджуючи його в межах більш широкого поняття «прикладки». Ґрунтовних наукових робіт щодо проблеми уточнення в українському мовознавстві не так багато, але деякі лінгвісти уже опублікували свої ретельні дослідження, зокрема Ашмаріна І. Л., М. Я. Оленяк та О. Є. Солодовник.

Тому, таке лінгвістичне явище як уточнення, потрібно розглянути глибше, більш детально, для того щоб надати цій категорії чітке визначення та розкрити характерні риси її функціонування у різних мовах.

Актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що вчені так і не дійшли повного консенсусу у визначенні цієї граматичної категорії, виокремлюючи різні підходи; існує велика кількість непогоджених моментів між лінгвістами стосовно цього явища; кількість наявних наукових робіт недостатня для того, щоб повністю теоретично обґрунтувати даний феномен, необхідний ретельний аналіз цієї категорії в різних мовах; уточнювальні конструкції до сих пір досліджувались лише на матеріалі речень та парцельованих конструкцій, а тому перспективним видається розглянути їх на рівні тексту. Крім того, уточнення стосується не лише мови, але й мислення людини, тому ця тема є актуальною не лише для лінгвістів, але й дослідників у сфері логіки, філософії, соціології.

Об'єктом дослідження у роботі є граматична категорія уточнення.

Предметом роботи є історія дослідження категорії уточнення, структурні особливості уточнювальних конструкцій, семантико-комунікативні функції уточнювальних конструкцій.

Метою роботи є вивчення та узагальнення знань про дослідження граматичної категорії уточнення, дослідження структурних властивостей уточнювальних конструкцій, дослідження семантико-комунікативних функцій уточнювальних конструкцій.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки наступних завдань:

- розглянути уточнення у порівнянні з іншими, суміжними з ним категоріями;
- дослідити та описати структурні різновиди уточнення в досліджуваних мовах;
- дослідити різновиди уточнення на семантико-комунікативному рівні в досліджуваних мовах;

Мета наукової роботи та поставлені завдання визначили **методи** дослідження: у роботі застосовувався *дедуктивний* метод з метою узагальнення інформації на основі опрацьованих теоретичних праць мовознавців із заявленої

теми та *описовий* метод для того, щоб систематизовано викласти інформацію про уточнювальні конструкції, описати їх структуру, функції та відношення, які виникають всередині конструкцій. *Метод структурного моделювання* був використаний для розробки класифікації структурних моделей уточнювальних конструкцій.

Методологічна база. При дослідженні категорії уточнення було враховано наукові роботи вчених стосовно цього явища загалом та окремих його аспектів, які реалізуються як на сучасному етапі досліджень синтаксису, так і лінгвістичні надбання минулого століття. Особлива увага була зосереджена на трактуванні проблеми О. М. Гвоздєвим [17], Т. Б. Фунтовою [38], Л. В. Захаровою [19–20], А. Ф. Прияткіною [29–30], О. Г. Руднєвим [32], М. Я. Оленяк [27], Є. М. Сидоренко та іншими.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що при аналізі структурних моделей уточнювальних конструкцій, вперше було виокремлено комбіновану модель, а також описано 6 її підтипів.

Дослідження базується на емпіричному матеріалі англійської та української мов. **Матеріалом дослідження** слугували 1947 приклади уточнювальних конструкцій, дібраних методом суцільної вибірки з романів: Дж. Гріна «В пошуках Аляски» (англійська мова – 822 приклади); С. Андрухович «Фелікс Австрія» (українська мова – 1125 приклади). Вибірка добиралася з приблизно однакової кількості сторінок у кожній із досліджуваних мов, загальний обсяг яких складає понад 200 сторінок тексту у кожній мові.

Апробація результатів дослідження здійснена на 2 конференціях: на 1 міжнародній – «Language in Interdisciplinary context of Life-long Education» (КПНУ, Кам'янець-Подільський, 2019) та 1 міжвузівській науковій конференції – «Зіставне вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур» (ДонНУ, Вінниця, 2019).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлено у 2 одноосібних публікаціях у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, переліку скорочень, двох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаної літератури (50 наукових джерел українською, російською та англійською мовами), списку джерел емпіричного матеріалу (2 позиції). Загальний обсяг роботи складає 88 сторінок. Основний текст дослідження викладено на 72 сторінках. Допоміжним засобом ілюстрації набутих результатів слугують 4 таблиці, 19 рисунків.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, висвітлено мету і завдання роботи, окреслено емпіричний матеріал, об'єкт, предмет та методи дослідження, описано структуру роботи, подано відомості щодо апробації результатів роботи. У *першому розділі* описано історію дослідження категорії уточнення, розмежування уточнення від інших граматичних категорій та висвітлено основні класифікації; у *другому* – досліджено структурні моделі уточнювальних конструкцій в англійській та українській мовах; у *третьому* – досліджено семантико-комунікативні типи уточнювальних конструкцій в англійській та українській мовах. У *висновках* висвітлено підсумки проведеного дослідження.

РОЗДІЛ 1

СТАТУС КАТЕГОРІЇ УТОЧНЕННЯ В СИСТЕМІ СИНТАКСИСУ

1.1. Історія вивчення категорії уточнення у мовознавстві

Уточнення, як окрема граматична категорія з'явилась не так давно, а саме у другій половині XX століття. Дослідники підняли питання виокремлення цього феномену в окрему категорію лише після глибшого дослідження відокремленої прикладки, що фігурує у лінгвістиці з кінця XIX століття [27].

О. О. Потебня ввів термін «прикладка» (*appositio*), відмінною рисою якої було просодичне оформлення окремого члена речення, що інший вчений, О. М. Пешковський пізніше назвав відокремленим членом речення. О. О. Потебня порівнював прикладку з означенням (*attributum*), та наголошував на тому, що у прикладки більший ступень самостійності та предикативності. Однак, дослідження нової синтаксичної категорії на той час ще не було достатнім, тому О. Г. Руднев підкреслював той факт, що специфіка явища прикладки була розкрита неповно, а до однозначного рішення про її визначення вчені ще на той час прийняли. За прикладкою не було закріплено чітких категорійних критеріїв, а її властивості усе ще потрібно було досліджувати глибше, адже під поняттям «прикладки», вчені інколи об'єднували різні явища. Лише у кінці XIX століття лінгвісти дійшли до згоди, що головними значеннями прикладки були уточнення та пояснення [27].

У середині XX століття вчений О. М. Пешковський провів доволі ґрунтовне формально-граматичне дослідження відокремлених членів речення. У своїй теорії відокремлення лінгвіст наголошує саме на граматичному аспекті прикладки. Він визначає цей феномен як відокремлений узгоджений іменник, основними показниками якого є інтонація та ритм: «Відокремленим членом речення називається другорядний член, уподібнений (сам, чи з іншими, залежними від нього, словами) у плані мелодії і ритму і – паралельно у відношенні зв'язків своїх з оточуючими членами до підрядного

речення» [28, с. 416]. Уточнення вчений розглядає як одну з причин відокремлення, де два компоненти речення зв'язані між собою лише відношенням частини і цілого. Таку особливість він називає «пояснювальною вимовою».

Хоч формально-граматична теорія відокремлених членів речення О. М. Пешковського мала численні здобутки, усе ж вона не стала універсальною і базовою для подальших розвідок. О. Г. Руднєв, наприклад, вважав класифікацію відокремлених членів речення на основі формальних показників недоцільною. Мовознавець починає глибше досліджувати феномен прикладки і уже на початку XX століття вводить такі терміни як: невідокремлена прикладка (атрибут) та відокремлена прикладка, різниця між якими полягала у смислових функціях, синтаксичних зв'язках та граматичних характеристиках. О. Г. Руднєв виокремив такі функції відокремленої прикладки: пояснення, уточнення та посилення смислового та емоційного змісту іншого члена речення. Вчений пропонує нове визначення відокремленої прикладки: «Відокремлена прикладка – це залежний член речення, який виділяється з метою уточнення, пояснення, посилення смислового та емоційного значення того члена речення, з яким він пов'язаний граматично і семантично» [34, с. 138]. Пояснюючи таким терміном відокремлену прикладку, дослідник пов'язує різні синтаксичні явища: однорідний ряд з узагальнюючим словом, неузгоджене відокремлене означення, відокремлені члени пояснювального та уточнювального характеру, включення та виключення. Лінгвіст називає відокремленою прикладкою будь-які відокремлені члени, що відносяться до вказівних, заперечних чи особових займенників, а також конкретизуючі обставини часу, місця, способу дії, однорідні члени речення з узагальнюючим словом та інші.

Дослідження О. Г. Руднєва підтримали не усі лінгвісти, зокрема Л. В. Захарова у своїй науковій роботі посилається на П. Д. Богданова, який критикує теорію Руднєва, стверджуючи, що немає ніяких підстав чи загальних ознак для того, щоб об'єднувати в одну категорію відокремлені члени речення, які насправді різні за своєю природою. Також П. Д. Богданов не погоджується з

класифікацією відокремленої прикладки О. Г. Руднева за її смисловими особливостями, у якій дослідник поділив уточнювальні члени на три групи [19, с. 23].

На противагу цьому М. Я. Оленяк вважає, що різку критику О. Г. Руднева не можна назвати доречною, адже у своєму дослідженні вчений розглянув явища, які пізніше стануть називати пояснювальним та уточнювальним компонентами – засоби для утворення таких суміжних категорій як пояснення та уточнення. Аналізуючи відокремлення, О. Г. Руднев показує суміжність пояснення та уточнення, де «група з уточнювальною функцією відповідає ядерній зоні уточнення, а група з функцією посилення смислового та емоційного смислу іншого члена речення – периферійній зоні уточнення.» [27, с. 23]. На думку М. Я. Оленяк, у П. Д. Богданова не було б підстав критикувати «немотивоване об'єднання різних синтаксичних явищ», якби О. Г. Руднев приділив більшу увагу зв'язку синтаксичних утворень, які він визначав терміном «відокремлена прикладка», з членом речення, із яким вони «пов'язані граматично і семантично». Іншими словами, варто було б глибше розглянути здатність «відокремленої прикладки» входити до складу логіко-синтаксичних одиниць. Адже мета уточнення – представити інформацію більш докладно, за допомогою різних лексико-граматичних утворень, які є засобами для досягнення цієї мети [27]. Таким чином, очевидним стає те, що О. Г. Руднев вивчав пояснювальні та уточнювальні конструкції, не виокремлюючи їх у окремі логіко-синтаксичні категорії.

Починаючи з другої половини XX століття граматична категорія уточнення починає усе більше привертати увагу багатьох пострадянських вчених [36]. Описуючи цей феномен як різновид прикладки, з кожним наступним дослідженням уточненню приписують усе більше і більше особливих рис у синтаксисі. Дослідник Ф. Н. Бондаренко став першим, хто запропонував надати уточненню статус окремої синтаксичної категорії. У 1952 році у своїй статті «О некоторых вопросах синтаксиса», дослідник запропонував закріпити за прикладкою поняття атрибута, а уточнювальні члени віднести до окремої

категорії, для того, щоб покінчити з термінологічною плутаниною цих явищ, оскільки уточнювати можна будь-які члени речення: як головні, так і другорядні [9]. До кінця XX століття дослідники лише частково торкалися питання уточнення у своїх наукових роботах, але з часом це поняття все частіше і частіше стає об'єктом досліджень, отримуючи свої типові характерні риси [35]. Згодом, такі дослідники як М. Г. Шатух [40], Т. А. Александрова [2], А. Ф. Прияткіна [29–30] описують низку особливостей, які підтримують пропозицію Ф. Н. Бондаренко та дозволяють розглядати цю категорію з нових сторін.

У своїй дисертації Ю. Г. Усищева досліджує обставини місця та часу у функції уточнювальних членів речення на матеріалі сучасної російської літературної мови. Лінгвістка стверджує, що «Першочерговою причиною розвитку цього факту граматики (уточнення) є здатність людини говорити про одне і те ж явище дійсності з різним ступенем узагальнення у міру пізнання того факту, про який йдеться...» [37, с. 4]. Вчена просліджує відношення уточненого та уточнювального компонентів, але нерівнозначність інформаційного обсягу порівнювальних понять описує лише як «загальне» та «частина». Ю. Г. Усищева справедливо виділяє пояснення як граматичну категорію, окрему від уточнення, які можна розмежувати за допомогою вставки сполучника *тобто* при поясненні та *саме* при уточненні.

У 1956 – 1959 роках М. Г. Шатух пише серію статей, досліджуючи уточнення як окрему синтаксичну категорію. Лінгвістка солідарна з іншими вченими у тому, що уточнювальне слово може виступати будь-яким членом речення, оскільки уточнювальний компонент повторює функцію у реченні компонента, який уточнюється. Такі вчені, як М. Г. Шатух, Ф. Н. Бондаренко, Д. Е. Розенталь, А. Г. Руднев відносять до уточнювальних конструкцій однорідні члени речення з узагальнюючим словом. Однак, вона вважає, що «Особливістю цього зв'язку є не граматична, а семантична залежність уточнювального члена речення від домінуючого у граматичному відношенні. Ця залежність у морфологічному уподібненні уточнювального члена речення є

домінуючою» [40, с. 35]. У згаданій роботі, однак, не розмежовуються поняття уточнення і пояснення, але виділяється пояснювальний характер уточнювальних конструкцій. М. Г. Шатух відмічає те, що прикладка може бути уточнювальним компонентом. «Уточнювальний комплекс, позначаючи поняття більш широке, ніж уточнений, виступає з функційною характеристикою уточненого, що додає йому означальний відтінок, а останнє дозволяє назвати його прикладкою» [40, с. 31].

Спостереження М. Г. Шатух довели свою корисність, так як майже у всіх дослідженнях граматичної категорії уточнення вчені намагаються повністю відмежувати уточнення від інших категорій, не встановлюючи зв'язку між ними. У своїй науковій роботі лінгвістка у вузькому розумінні прирівнює семантико-синтаксичну категорію прикладки до логіко-синтаксичної категорії уточнення, хоч і не мотивує причини цього зіставлення. Потрібно відмітити і той факт, що М. Г. Шатух не ототожнює уточнювальний компонент з уточненням, а визначає його як частину більш складної конструкції, на відміну від більшості дослідників цієї категорії [27].

У 1957 році було опубліковано підручник з синтаксису «Современный русский язык», у якому Д. Е. Розенталь став автором розділу «Предложения с обособленными членами». Дослідник також виділяв пояснювальні та уточнювальні слова в окрему групу відокремлених членів речення. У підручнику висвітлені особливості смислових та просодичних характеристик уточнення та пояснення. Крім того, дослідник зауважує, що поширювати можна як другорядні, так і головні члени речення [50, с. 270]. Д. Е. Розенталь розділяє такі поняття як пояснення та уточнення. Дослідник вважає, що смислові функції уточнення у реченні – це звуження чи обмеження поняття, а іноді його розширення. Лінгвіст досліджує структурні особливості уточнень, та стає першим, хто вказує на те, що уточнювальні члени можуть бути розміщеними за ланцюговим принципом, у якому наступне слово уточнює попереднє. На думку автора, обставини часу та місця, виступають у якості уточнювальних членів найчастіше, рідше – обставини способу дії. Д. Е. Розенталь не відносить

однорідні члени речення до складу відокремлених, але вважає, що вони можуть виступати уточнювальними словами відносно узагальнюючого слова [50, с. 255]. Це означає, що лінгвіст не розглядає відокремленість як обов'язкову умову уточнення.

Наступного року публікують ще один посібник, під назвою «Современный русский язык. Синтаксис». М. М. Шанський працює над розділом «Предложения с обособленными членами и оборотами», даючи таке визначення: «Уточнення являє собою такий член речення, пояснюючий інший член речення, який за умови видалення з речення уточнювального члена виступає у такій самій функції, як і член, що уточнюється» [16, с. 88]. Автор ототожнює значення пояснення та уточнення, описує його властивості, роблячи акцент на структурних особливостях уточнень, а смисловій завантаженості категорії приділяє менше уваги.

Уже наприкінці ХХ століття майже усі дослідники впевнені у тому, що уточнення та пояснення належать до окремих граматичних категорій, тепер ведуться дискусії щодо питання їхнього співвідношення [27].

У 1983 та у 1990 роках А. Ф. Прияткіна публікує монографії, у яких вона досліджує уточнення як один з видів пояснювальних відношень та їхню денотативну віднесеність. За дослідницею, при поясненні денотативна віднесеність є повною, зі сполучниковим оформленням конструкції, а при уточненні – частковою, з безсполучниковим оформленням. [30, с. 53, 58]. Лінгвістка наводить такі приклади: 1) «*Я приду поздно – в одиннадцать часов*» (пояснення); 2) «*Я приду вечером, в одиннадцать часов*» (уточнення). На думку М. Я. Оленяк, наведені приклади є недостатньо переконливими, оскільки не зовсім зрозуміло чому «*поздно*» і «*одинадцата година*» – це повний збіг референтів, а «*вечір*» і «*одинадцата година*» – лише частковий; крім того, перше речення не відповідає визначеним дослідницею критеріям, так як компоненти не з'єднані сполучником [27, с. 27]. І хоч А. Ф. Прияткіна не відносить уточнення та пояснення до різних понять, усе ж її дослідження доволі скрупульозне та конструктивне. Автор стверджує, що «конкретизуюче значення можуть мати і

інші мовленнєві звороти – вставки, дієприслівникові звороти, багато які означення» [30, с. 51], однак, не відносить їх до уточнення чи до пояснення, не висвітлюючи аргументи з цього приводу. Також лінгвістка стверджує, що не існує чіткої граматичної різниці між уточненням та однорідними членами речення.

Зацікавленість питанням уточнення не перестає бути активною, адже досліджуючи його майже пів століття, лінгвісти так і не дійшли до спільної згоди щодо цього феномену. Уже на початку нового тисячоліття, публікуються дві наукові роботи, автори яких окремо досліджують цю граматичну категорію [27].

У своїй дисертації Т. Б. Фунтова продовжує досліджувати уточнення, показуючи їх семантико-структурні особливості. Вона описує співвідношення ономатологічних одиниць у конструкціях з уточненням, розглядає поняття «уточнення» в сучасному синтаксисі, відокремлюючи його від суміжних понять, пояснює межі лексико-граматичного варіювання уточненого й уточнювального компонентів. Також науковець намагається визначити чинники, які впливають на вибір ономатологічного засобу з ряду потенційно можливих синонімічних засобів для оформлення конструкцій уточнення, пов'язує активність процесів у конструкціях уточнення з проявом антропоцентризму в мові та показує варіанти факультативного уточнення в контексті реалізації свободи вибору мовцем необхідних мовних засобів.

На думку Т. Б. Фунтової, «Основне призначення уточнення – виразити думку більш точно, використовуючи конструкцію з двох і більше компонентів, що зіставляються за обсягом переданої інформації» [39, с. 5]. Зазвичай, уточнюваний компонент співвідноситься з першим як частина і ціле, а це свідчить про те, що уточнення звужує поняття, але у окремих випадках уточнювальний компонент навпаки розширює інформацію, яку передає мовець.

Дослідниця наголошує, що інтонація також відіграє дуже важливу граматичну роль. Для цієї конструкції властиве підвищення тону саме на уточнювальному компоненті, який вимовляють у пришвидшеному темпі, з коротшою паузою перед ним.

Т. Б. Фунтова стверджує, що уточнення може бути як безсполучниковим, так і сполучниковим. У ролі сполучників можуть виступати такі слова, як *саме, а саме, точніше* та ін. Два компоненти цієї граматичної конструкції, уточнюваний та уточнювальний, утворюють разом закритий бінарний ряд, який іноді може розгортатися у «ланцюжок уточнення».

Т. Б. Фунтова досліджує механізми використання ониматологічних одиниць у конструкціях з уточнюваним компонентом. Вона розділяє два способи відображення уточнення: номінативний та прономінальний, стверджуючи, що перший спосіб ми знаходимо у іменниках, дієсловах, прикметниках, прислівниках, безособово-предикативних словах, а другий – у займенниках. Різниця полягає у тому, що при номінативному способі вираження, за звуковим комплексом закріплюється постійний зміст, одне або більше значень, у той час як при прономінальному способі цього не спостерігається, значення слова змінне та залежить від ситуації та контексту. Розмежування у способі вираження вважає важливим, тому що «при уточнюваній номінативній словоформі відбувається зіставлення інформаційного змісту компонентів конструкції уточнення, а при займенниковому уточнюваному компоненті необхідна доповнювально-уточнювальна частина, яка насичує лексичним змістом намічену прономінативом директиву.» [39, с. 7].

Лінгвістка стверджує, що уточнюватися може будь-яка частина мови, і детально розглядає усі варіанти. Прийменникові сполучення іменників зі значенням місця і часу та відповідні прислівники найчастіше виступають у ролі уточненого. Уточнювальним компонентом може бути будь-яка ониматологічна одиниця, як просте слово, так і словосполучення, лексії (або «складені слова»), фразові номінанти. Дослідниця пише, що з числівників зазвичай уточнюються лише збірні. Серед займенників в уточненнях найчастіше можна зустріти вказівні. Обставинні конструкції уточнення часто розгортаються в ланцюжок. Дієслова уточнюють дуже рідко [39].

Дослідниця Л. В. Захарова у своїй науковій роботі стверджує, що уточнення – це семантико-синтаксична категорія, яка звужує або навпаки розширює об'єм

інформації в декількох синтаксичних одиницях одного рівня. Звуження інформації відбувається для концентрації уваги адресата на певному факті, а при її розширенні адресант надає додаткові відомості, створюючи широкий інформаційний фон для представлених раніше фактів.

За її словами, категорія уточнення реалізується одиницями усіх синтаксичних рівнів. Відношення уточнення можуть виникати як між однорідними членами речення, так і присудковими частинами складного речення, а також навіть між окремими реченнями. Уточнювати можна як головні, так і другорядні члени речення, але зі значенням уточнення вживаються як правило другорядні члени речення.

Також науковець описує структурно-синтаксичні властивості конструкцій зі значенням уточнення, особливості семантики таких речень, структурні елементи уточнювальних конструкцій та їх синтаксичні зв'язки.

На рівні простого речення категорія уточнення реалізується у синтаксичних та семантичних відношеннях декількох однорідних членів речення, які можна зіставити за змістом, але при цьому вони не являються еквівалентами один одному, пише дослідниця.

Досліджуючи синтаксичні відношення уточнення, Л. В. Захарова пише, що різні дослідники визначали зв'язок між уточненням та реченням по-різному, виділяючи сурядний, підрядний, уточнювальний, пояснювальний, аплікативний чи приєднувальний зв'язок. На думку лінгвістки, останній тип зв'язку найбільш точно відображає сутність уточнювальних відношень у простому реченні. На рівні речення він подібний до сурядного типу (паралелізм та потенційна відкритість конструкцій з уточненням), а також до підрядного типу (семантична нерівнозначність компонентів, «накладення» на підрядні зв'язки уточненого). Крім того, відмінною рисою для приєднувального типу зв'язку є інтеграція семантичних та синтаксичних характеристик, що відповідає семантично-синтаксичній природі категорії уточнення.

Приєднувальний зв'язок дозволяє уточнюваному та уточнювальному компонентам існувати як єдина цілісна, хоч і розчленована, структура, яка

служить для реалізації семантико-синтаксичної категорії уточнення. Л. В. Захарова стверджує, що уточнювальна конструкція складається з двох елементів, уточнюваного компонента (УК) та відокремленого уточнюючого компонента (ВУК). У реченні вони можуть бути розташовані як контактено, так і окремо один від одного. Базовим компонентом є опорне слово (ОС), з допомогою якого ВУК включається в речення. Відмічається також, що ВУК регулярно знаходиться у постпозиції, оскільки несе додаткову інформацію.

Дослідниця пише, що принцип бінарності у побудові уточнювальних конструкцій зберігається і при «нанизуванні» уточнень, коли уточнюючий відносно попереднього компонент стає уточненням для наступного і т. д., утворюючи уточнюючий ряд [20].

На думку М. Я. Оленяк, у двох останніх згаданих працях багато недоліків, які можна було б уникнути, за допомогою використання методу суцільної вибірки. Т. Б. Фунтова сконцентрувала увагу дослідження не на цілісності конструкції, а лише на компоненті, який уточнюється. У її роботі не представлені кількісні дані, а також не відображено усього різноманіття уточнювальних конструкцій, оскільки дослідниця стверджує необхідність контактеного розташування їхніх компонентів. Що стосується Л. В. Захарової, сама тема наукової роботи говорить про те, що уточнення досліджувались не в повному обсязі, оскільки головні члени речення також підлягають уточненню, не лише другорядні. Також у науковій роботі не проведено чіткої межі між уточненням та уточнювальним компонентами, тому виходить, що авторка досліджувала не уточнення загалом, а лише його уточнювальний компонент. Були розглянуті лише постпозитивні уточнювальні компоненти, так як існування препозитивних та інтерпозитивних компонентів лінгвістка заперечила. Крім того, Л. В. Захарова значно та безпідставно звузила поняття уточнення, заперечивши ієрархічність відношень цього явища з іншими членами речення, такими як прикладка, включення, виключення та іншими [27].

Дослідник А. П. Загнітко пише, що до уточнень належать другорядні члени речення, які опосередковано пов'язані з самим реченням за допомогою ще

одного члена речення. Науковець виокремлює уточнення з повторним та уточнювальним значенням, які потрібно відрізнити від відокремлення. Основними функціями уточнення дослідник виділяє: звуження обсягу поняття, власне-конкретизація та додатково-уточнювальне значення [18, с. 69].

У своїй науковій роботі М. Я. Оленяк досліджує категорію уточнення зіставляючи матеріал української, англійської та польської мов. Лінгвістка погоджується із Л. В. Захаровою та О. В. Урисон у тому, що уточнення потрібно визначати зважаючи одночасно як на формальні, так і на змістовні критерії. Вона пояснює, чому уточнення є окремою семантичною категорією, описуючи низку ознак притаманних лише йому: розширення змісту речення; реалізація лише за наявності синтаксичної конструкції, уточнювальний компонент з'являється коли виникає необхідність конкретизації лексичного значення іншого компоненту; своєрідні логічні відношення: таку граматичну конструкцію завжди можна розчленувати на тему (уточнений компонент) та рему (уточнювальний компонент). М. Я. Оленяк доводить, що уточнювальна конструкція відображає процес мислення та залежність одного сегменту думки від іншого [27].

Дослідниця пояснює, що хоч і східноєвропейські, і західноєвропейські вчені протягом довгого часу досліджують теорію відокремлення, усе ж поняття уточнення серед дослідників англійської мови вважається лише часткою більш обширного поняття «прикладка» (apposition) [27].

Дослідник англійської мови Пол Р. Крегер стверджує, що прикладкою можна назвати дві фрази, якщо вони несуть однакові граматичні відношення та відносяться до одного і того ж референта [46]. Л. Блумфілд пояснює прикладку як дві форми з безсполучниковим зв'язком, які еквівалентні між собою граматично, але не за значенням [42]. К. Ф. Хенсен відносить до уточнень модифікуючі фрази різних видів, відділені комою [45]. Ч. Ф. Мейер провів ґрунтовне дослідження прикладки в англійській мові, висвітливши 78 форм прикладки, різних за своєю синтаксичною формою [47].

Наведені вище приклади визначень прикладки у англійській мові різними вченими показують, що у дослідників досі немає спільної думки стосовно її

формальних та змістовних показників, тому подальші дослідження у цьому напрямку є необхідними [27].

Проте, опираючись на дослідження американських та британських вчених, М. Я. Оленяк виділила ряд характеристик, притаманних не лише прикладкам, але й уточненням:

1. двочленність: «головний член і його модифікуючий» [48, с. 209];
2. однаковий синтаксичний статус компонентів [44, с. 86];
3. «розвиток, поширення речення» [43, с. 166];
4. входження в речення як «розвиток думки» [43, с. 175];
5. «з'ясування природи референта» [44, с. 315];
6. «спрощене трактування домінуючого члена, яке буде більш зрозумілим для слухача» [48, с. 210];
7. уточнення референтів, представлення додаткової про них інформації [41, с. 45, 54].

Однак, опираючись лише на такі подібні характеристики, ми не можемо стверджувати, що дослідження пострадянських та західноєвропейських вчених є синхронними, адже інтерпретування англомовними вченими приклади не передбачає чіткого відокремлення того, що ми називаємо уточненням. Хоч західноєвропейські лінгвісти часто визначають уточнювальний характер функцій деяких членів речення, лише пострадянські дослідники поставили питання про виокремлення уточнення як окремої граматичної категорії [27].

Проаналізувавши роботу вчених, які протягом шести десятиліть досліджували категорію уточнення, М. Я. Оленяк виділила низку погоджених та непогоджених положень.

Дослідники категорії уточнення погоджуються у наступних пунктах:

1. категорія уточнення є особливим, самостійним явищем синтаксису;
2. уточнюватися може будь-який член речення;
3. уточнення є бінарною конструкцією, в якій уточнений і уточнювальний компоненти виконують одну і ту ж саму синтаксичну роль у реченні;

4. формальним показником уточнення є інтонація, яка відповідає знакам пунктуації, і ритм;

5. факультативною ознакою є наявність конекторів уточнювального характеру;

6. уточнення завжди привносить додаткову інформацію у речення.

До питань, на які усе ще потрібно знайти відповіді, М. Я. Оленяк відносить:

1. визначення змісту категорії уточнення,
2. логічні відношення між компонентами уточнення,
3. ядро та периферія уточнення,
4. особливості комбінаторики уточнювальних конструкцій,
5. позиційність уточненого та уточнювального компонентів,
6. репертуар засобів вираження категорії уточнення,
7. критерії визначення суміжних з уточненням категорій та виокремлення уточнення серед них,
8. частотність вживання уточнювальних конструкцій.

Аналізуючи написані наукові роботи, присвячені категорії уточнення, можна зауважити суперечливість багатьох досліджень. Навіть стверджуючи той факт, що уточнення – це двокомпонентне утворення, вчені (І. Л. Ашмаріна, К. К. Мнджоян, М. Г. Шатух, М. Г. Ованова та Л. В. Захарова, яка на них посиляється [22, с. 25]) доволі часто розглядали у своїх працях лише уточнювальний компонент, ототожнюючи його з терміном «уточнення». Наприклад, Л. В. Захарова вважає, що зв'язок уточнення з реченням проходить через уточнений член [19, с. 212], тим самим виводячи останній за рамки самого уточнення, або ототожнюючи поняття «уточнення» та «уточнювальний компонент». Ототожнюючи ці два компоненти, лінгвісти розглядали не логіко-синтаксичну категорію, а семантико-синтаксичну, яка знаходиться нижче в ієрархії синтаксичних категорій. М. Я. Оленяк пише, що відсутність чітких меж між уточненням та уточнюваним – одна з причин відсутності консенсусу вчених у поглядах на цю категорію. «Така спроба є апіорі приреченою на невдачу, оскільки на даний момент статус другорядних членів речення є достатньо

науково обґрунтованим і тривалий час займає своє законне місце у синтаксисі більшості мов, а тому не може бути настільки радикально переосмисленим, щоб його можна було піддавати сумніву і якусь частину другорядних членів речення віднести до цілком іншої, нової категорії.» [27, с. 31].

М. Я. Оленяк вважає, що своєрідність логічних відношень потрібно шукати у зіставленні двох явищ, які можуть бути «однаковими за обсягом / тотожними і неоднаковими за обсягом, тобто нерівними, приблизно рівними / подібними, більшими чи меншими» [27, с. 31]. Дослідниця пише, що це закритий ряд, який не допускає відношень іншого характеру, а тому цілком охоплює двокомпонентні категорії. Якщо прийняти до уваги, що уточнення – бінарна конструкція з компонентами різними за своїм обсягом, спектр гіпотетичних співвідношень його компонентів звужується до подібності, нерівності, більшості та меншості. З цього можна виділити основну видову ознаку уточнення, яка полягає у співвідношенні різних за об'ємом явищ, функція у мовленні якого – блокувати альтернативу. Вчені не раз критикували той факт, що різnorідні категорії можуть складати уточнювальну конструкцію, проте саме ця різnorідність свідчить про широкий арсенал способів представити інформацію більш точно. Опираючись на функційний підхід, О. Г. Руднев також об'єднував різні морфологічні категорії у своїх дослідженнях відокремлених членів речення: «Між синтаксичними категоріями і категоріями морфологічними існує зв'язок, але ні в якому разі не повна їх відповідність. І спроба класифікувати відокремлені члени речення згідно з їх морфологічним вираженням може розглядатися як змішування морфології і синтаксису, як спроба морфологізувати синтаксис, ігноруючи смислові і синтаксичні функції відокремлених членів речення» [32, с. 125]. Тому можна сказати, що О. Г. Руднев спробував підійти до вивчення відокремлених членів більш глобально, проте вчені критикували його класифікацію не безпідставно, адже дослідник не описав критерії виокремлення цієї категорії [27].

Говорячи про уточнення, слід зауважити, що воно є швидше синтагматичним, а не парадигматичним явищем, а тому для об'єднання

семантично та граматично різних категорій, що виконують функцію уточнюючого компонента, та їх виокремлення потрібно використовувати критерії синтагматичного характеру, не парадигматичного. Адже компонент уточнює інформацію не через те, що він виражений прикметником, прислівником, займенником, порівнянням і т.д., а тому що ці частини мови мають смислову роль, яка полягає у більш точному представленні інформації. Мовець вживає уточнення, використовуючи різноманітні лексичні та синтаксичні засоби, коли його повідомлення (без них) є недостатнім для досягнення комунікативної цілі. Звісно, різnorідні мовні явища ми використовуємо для того, щоб виразити різні значення, але за окремих умов вони можуть мати одну функцію – уточнювальну. М. Я. Оленяк стверджує, що саме у синтагматичних відношеннях з'являється можливість спільної функції, тому критерієм для об'єднання різnorідних явищ можна виділити синтагматичну властивість – здатність блокувати альтернативу за допомогою контексту, тобто «усувати контекстуальні ймовірності» [27, с. 33].

М. Я. Оленяк визначає уточнення, як «логіко-синтаксичну категорію, яка є засобом реалізації прагматичних настанов та комунікативної заданості, формальним показником якої є як мінімум бінарна конструкція, в якій компоненти співвідносяться відповідно до обсягу інформації, що передається» [27, с. 33]. Лінгвістка зазначає, що головне призначення уточнень – більш детальне викладення думки, з допомогою додаткової інформації, для того щоб уникнути багатозначності, усунути контекстуальну альтернативу.

Дослідниця аналізує низку прикладів, показуючи, що кожна з уточнювальних конструкцій виражена стількома компонентами, скільки необхідно для блокування контекстуальної багатозначності уточнених компонентів і вважає, що саме у цьому криється суть уточнювальних конструкцій.

Лінгвістка виділяє умову уточнювальних конструкцій – багатозначність уточнюваних компонентів, яка може бути або контекстуальною, або словниковою. Дослідниця яскраво це ілюструє у порівнянні уточнення з

поясненням. Вона навела два приклади, де у випадку уточнення, уточнювальний компонент реалізує одне з декількох можливих значень, у той час як пояснювальний компонент дублює єдине можливе значення іншого члена речення. Крім того, М. Я. Оленяк зауважує, уточнення несе не мовний характер, а мовленнєвий, тому виникає виключно у контексті [27, с. 36].

1.2. Розмежування уточнення та суміжних з ним категорій

У своєму дослідженні М. Я. Оленяк наголошує, що уточнення потрібно розглядати саме з лінгвістичної точки зору, а не інших понять логіки. Лінгвістика вважає за доцільним пошук відмінностей між, наприклад, уточненнями та відокремленими членами речення, а не однорідністю / неоднорідністю, відокремленістю чи приєднанням [27].

Багато лінгвістів описували у своїх роботах власні погляди на розмежування уточнень та інших граматичних категорій, як, наприклад, пояснення, але мовознавці усе ще не досягли консенсусу щодо цього питання.

Д. Е. Розенталь розділяє такі поняття як пояснення та уточнення, розмежовуючи їх за допомогою вставок *а саме, тобто*, які неможливо використати у випадку уточнення. У підручнику наведені такі приклади: *Завтра, в шість часов утра, мы выступаем в поход* (уточнення); *Завтра, 20 мая, мы выступаем в поход* (пояснення) [50].

Л. В. Захарова наголошує на тому, що потрібно відрізнити уточнення від пояснення чи виключення. Пояснення – це повторення одного й того ж поняття іншими словами, для того щоб роз'яснити, краще пояснити інформацію. Елементи пояснювання у такому випадку тотожні, у той час як уточнення реалізується в двох членах речення, які не еквівалентні за своїм змістом.

Уточнення також варто не ототожнювати з виключенням, адже останнє реалізується відділеним субстантивним зворотом, де використовуються такі логіко-семантичні одиниці, як *крім, за виключенням, у тому числі, особливо* та інші, що підкреслюють відокремленість певного елемента від низки інших [19].

Лінгвістка Т. Б. Фунтова відмежовує граматичну категорію уточнення не лише від пояснення та виключення, але і від включення, відокремлення та прикладки [38]. Такої ж думки притримуються й інші дослідники, зокрема Н. С. Валгіна, К. М. Галкіна-Федорук, І. І. Горіна, Ю. І. Леденьов, А. К. Федоров.

Деякі дослідники, як В. В. Бабайцева, Л. К. Дмитрієва, Є. М. Сидоренко та М. Г. Шатух, не вважають за доцільним розмежовувати такі категорії як пояснення та уточнення, та навіть не розглядають можливі відмінності між ними.

Лінгвіст М. М. Шанський також ототожнює значення пояснення та уточнення, описуючи такі його властивості:

- а) відокремленість, яку він відносить до одного з видів особливого підрядного зв'язку, що відрізняється від узгодження, прилягання і керування;
- б) постпозитивне положення відносно уточненого члена;
- в) наявність у окремих випадках «специфічних пояснювальних слів», таких як *або, власне, головним чином, навіть, наприклад, особливо, тобто* і т. д.
- г) можливість виступати як головним, так і другорядним членом речення. [16, с. 88-92].

Існують роботи, у яких дослідники визначають пояснення та уточнення як вид та підвид. Лінгвісти І. Л. Ашмаріна, А. Ф. Прияткіна, Н. Ю. Шведова трактують уточнення як вид пояснення, а Т. А. Александрова, М. С. Камишев, навпаки, вважають що саме пояснення – це вид уточнення.

Окремий підхід у своїх наукових роботах представили дослідники Д. Н. Золотарьова та Ю. Г. Усищева, які взагалі не бачать підстав для порівняння пояснення та уточнення, оскільки вважають, що ці категорії є різноплановими поняттями, які представляють різні сторони одного й того ж синтаксичного явища.

М. Я. Оленяк присвячує частину свого дослідження розмежуванню уточнення та пояснення, розглядаючи їх як суміжні логіко-синтаксичні категорії. Вона стверджує, що через однаковий план вираження та змістовний план цих двох конструкцій, уточнення та пояснення більш суміжні, ніж інші конструкції,

як, наприклад, включення, виключення, прикладка чи однорідні члени речення, а тому розглядає уточнення і пояснення окремо.

Пояснення – це «розвиток основного змісту висловлення шляхом його деталізації» [49, с. 343].

Погляди лінгвістів до сих пір розходяться у питанні статусу уточнення відносно пояснювальних конструкцій. Одні дослідники визначають ці два поняття як самостійні граматичні категорії, інші не розмежовують їх, деякі дослідники визначають уточнення як вид пояснення, або ж пояснення як вид уточнення, а ще інші мають взагалі окремий підхід, стверджуючи, що уточнення та пояснення є різноплановими категоріями та представляють різні сторони одного синтаксичного явища, тому немає ніяких підстав їх порівнювати.

М. Я. Оленяк, висвітлює перелік спільних ознак між уточненням та поясненням, але наголошує, що попри названі спільні риси, граматичні категорії уточнення та пояснення не слід об'єднувати, адже вони мають різне семантичне навантаження, а також різні функції. Свої твердження вона аргументує наступним чином:

По-перше, граматичні категорії уточнення та пояснення містять різні логічні відношення між компонентами. По-друге, дослідниця виявила вагомі розбіжності з формальної сторони двох конструкцій, розглядаючи їх структуру, розташування компонентів, позиції відносно референтів та вплив компонентів на загальний зміст речення. По-третє, категорії пояснення та уточнення різняться з логіко-семантичного боку, оскільки у них відрізняються комунікативні завдання, змістове навантаження та мовні прийоми [27].

Крім того, у своїй дисертації вчена аналізує й інші категорії, суміжні з уточненням, та порівнює їх, наводячи аргументовані приклади.

1. Уточнення та прикладка.

Обидві конструкції складаються щонайменше з двох членів, однак прикладка виконує атрибутивну функцію, тобто вказує на якість предмета, не уточнюючи його. Крім того, на відміну від уточнення, прикладка не характеризується відокремленням. Досліджуючи ці дві конструкції,

М. Я. Оленяк зробила висновок, що уточнення можна трансформувати в прикладку, а значить і навпаки. Однак, проводячи такі трансформації, змінюються комунікативні особливості конструкцій, у реченні виникає інша інтонація та смислові наголоси. Також лінгвістка зауважила, що прикладка є номінальною за своїм складом, у той час як уточнення виражає більш різноманітну частиномовну приналежність.

2. Уточнення та вставка.

М. Я. Оленяк пояснює, що характер вставних конструкцій доволі неоднорідний, оскільки вони можуть інформативно доповнювати як усе речення, так і лише один його член. Уточнення ж завжди характеризує лише один конкретний член речення, та може стояти на будь-якій позиції: на початку, у середині чи в кінці речення. Інтонація доволі схожа у обох конструкцій, однак лише при уточненні смисловий наголос стоїть на уточненому компоненті. Вставку можна трансформувати в уточнювальну конструкцію та навпаки, однак це призведе як до синтаксичних, так і до лексичних змін. Дослідниця зауважує також, що інколи такі трансформації неможливі.

3. Уточнення та однорідні члени речення

Уточнення та однорідні члени речення мають схожі характеристики, такі як двокомпонентна будова з можливою n -ною кількістю членів, однак М. Я. Оленяк виділяє низку відмінностей: інтонація та різний характер зв'язку між складовими. В уточненні відбувається поєднання більш загального та більш детального компонентів, або ж багатозначного та одного з цих значень, у той час як однорідні члени речення – рівноправні одиниці одного рівня. Якщо розглядати синтаксичне збагачення речень, то уточнення поширюють його і кількісно, і якісно, на відміну від однорідних членів речення, які ускладнюють його лише кількісно. Однак, лінгвістка зауважує, що однорідні члени речення можуть виконувати роль уточнювального компонента, у тому випадку, коли вони конкретизують один з членів речення.

Проаналізувавши деякі приклади, дослідниця зробила висновок, що уточнення можна трансформувати у конструкції з однорідними членами,

припускаючи можливість зворотного процесу. Іншими словами, однорідні члени речення можуть виступати у ролі уточнювальної конструкції, якщо у реченні наявний опорний, неоднорідний з ними компонент, від якого вони відокремлені. М. Я. Оленяк відзначає, що у складі уточнювальної конструкції однорідні члени речення залишилися однорідними, просто тепер вони входять у більш складну синтаксичну конструкцію.

4. Уточнення та включення і виключення

У своїх роботах деякі лінгвісти лише констатують факт існування таких конструкцій як включення та виключення, стверджуючи, що останні недостатньо вивчені [39, с. 30]. М. Я. Оленяк вважає це недоцільним, адже за окремих умов такі конструкції можна віднести до уточнювальних. Вона наводить приклади, у яких ілюструє наступні критерії, наявні у конструкціях включення та виключення, відповідно до яких їх можна віднести до уточнювальних: бінарність, конкретизуючий характер одного з компонентів та інтонація [27, с. 47]. Однак, лінгвістка зазначає, що опираючись на наведені приклади, не можна стверджувати що усі конструкції з включенням та виключенням можна віднести до уточнювальних. Йдеться лише про окремі умови, за яких такі конструкції можуть виконувати уточнювальну функцію. Вчена пояснює, що для цих конструкцій характерна саме семантична функція, а не логічна, тому їх потрібно відносити до семантико-синтаксичних. М. Я. Оленяк відзначає, що лише за наявності опорного компонента, який буде уточнюватися, такі конструкції утворюють нову, складнішу структуру, яка показує відношення комунікативно-релевантних складових.

Дослідниця підсумовує, що уточнення – явище комунікативного характеру, головним завданням якого є реалізація комунікативної здатності, а широкий вибір мовних одиниць, які можуть складати уточнювальну конструкцію, говорять про велику кількість способів досягнення одної мети. Крім того, вчена пише, що включення, виключення, прикладка, однорідні члени речення можуть складати і уточнювальну конструкцію, і пояснювальну, але при цьому тип відношень між складовими цих конструкцій відрізняється.

1.3. Класифікації уточнювальних конструкцій

Досліджуючи граматичну категорію уточнення, лінгвісти розробили низку класифікацій з позицій функційного та семантичного синтаксису. Більшість дослідників погоджуються, що основними функціями уточнень є звуження, обмеження, конкретизація, або навпаки розширення змісту певного поняття чи речення.

О. Г. Гвоздев у 1954 році публікує своє дослідження «Современный русский литературный язык», у якому він проводить класифікацію уточнювальних членів за їхньою синтаксичною функцією у реченні. Дослідник виділив:

- а) узгоджені та неузгоджені уточнювальні означення, приєднані уточнювальними словами та словосполученнями;
- б) уточнювальні обставини часу, місця та способу дії;
- в) уточнювальні додатки.

Головні ж члени речення, за словами лінгвіста, уточнюватися не можуть. Він справедливо вказує на те, що уточнення не варто обмежувати лише родовою ознакою, так як уточнюватися можуть навіть обставини, які не вступають у родо-видові відношення. О. Г. Гвоздев наводить такі приклади: *Голубое платье падало без складок – по-детски – на маленькие ножки; Как спокойно, по-домашнему, шел он тогда рядом с деревенской женщиной в платочке* [17, с. 165].

Розглядаючи структурний аспект уточнень, Л. В. Захарова пропонує таку класифікацію уточнювальних конструкцій, виділяючи три лінії зв'язку їх компонентів:

- 1) лінія зв'язку ОС-УК – підрядний зв'язок слів у словосполученні, несуттєвий для передачі семантики уточнення, базовий для виникнення приєднувального зв'язку;
- 2) лінія зв'язку УК-ВУК – основний для уточнювальних конструкцій слабкий приєднувальний зв'язок, мотивований не граматично, а комунікативно-семантично;

3) лінія зв'язку ОС-ВУК – комплетивний, який несе непрямий характер зв'язок, що здійснюється через лінію УК-ВУК, та є наслідком своєрідного «накладання» ВУК на УК [20, с. 13].

Також дослідниця вперше пропонує класифікацію уточнювальних конструкцій на основі характеру референтного співвідношення двох членів речення: уточнюваного та уточнюючого, виділяючи три типи конструкцій: комплексно-референтні, базово-референтні та конкретно-референтні конструкції.

1. Комплексно-референтні конструкції.

Комплексно-референтними Л. В. Захарова називає такі конструкції, у яких уточнюваний та відокремлений уточнюючий компоненти співвідносяться з різними референтами, що знаходяться у рамках ситуації, про яку йде мова, тобто які складають один референтний комплекс. За її словами, вони виступають у таких семантичних модифікаціях, як:

1) конкретизація – уточнення узагальненого, абстрактного поняття, шляхом введення матеріального об'єкта, часових чи просторових координат подій, більш точного визначення ознаки предмета чи дії;

2) доповнення – актуалізація ознаки чи обставини дії, що додає певну нову інформацію до вихідної, але не дублює її;

3) роз'яснення – уточнення, яке розкриває сенс, закладений автором в найменуванні обставин дії чи якісному визначенні об'єкта;

4) індивідуалізація – уточнення власною назвою певної людини за соціальним статусом і навпаки;

5) доповнююча конкретизація – додавання більш актуального об'єкта у певній ситуації;

6) роз'яснювальна конкретизація – введення доступного тлумачення не зовсім визначеного чи неясно визначеного об'єкта;

7) конкретизація з метою корекції – поправка у визначенні об'єкта задля досягнення максимальної конкретності, введення інформації, яка була б найбільш адекватною у певній ситуації;

8) концентрація – уточнення, яке актуалізує ознаку, що підсилює семантику шляхом збільшення диференціальних сем;

9) ілюстрація – уточнення ознаки об'єкта шляхом зіставлення його з іншим об'єктом даного референтного комплексу;

10) абсолютизація – уточнення, яке підкреслює точність вихідного визначення способу дії, повідомляючи про відсутність відхилень від нього.

11) деталізація – уточнення, яке охоплює різні просторові та часові координати дії, показники міри, степені, задані на одній умовній осі [20, с. 16-17].

2. Базово-референтні конструкції.

До базово-референтних лінгвістка відносить ті конструкції, у яких один з компонентів належить до ситуації, про яку повідомляється, а другий відноситься до іншого фрагменту дійсності. Серед цих конструкцій дослідниця виділяє такі варіанти уточнення:

1) метафоризація – образне відтворення вихідної інформації про об'єкт, ознаку чи обставину дії шляхом найменування референта іншого комплексу, залучаючи загальнокультурні фонові знання. Л. В. Захарова також додає, що особливе місце в уточненнях займає різновид метафоризації – «типізація», тобто уточнення конкретної обставини способу дії, шляхом встановлення її належності до узагальненого, подібного здійснення цієї дії, що вимагає фонових знань.

2) деметафоризація – коментар, який розкриває ситуативне значення попереднього метафоричного компонента [20, с. 17-18].

3. Конкретно-референтні конструкції.

Конкретно-референтними вчена називає конструкції, які репрезентують один референтний комплекс, де один з компонентів набуває співвіднесеність з певним референтом лише за умов ситуації, про яку йде мова. Для таких конструкцій, на думку Л. В. Захарової, характерні наступні модифікації уточнення:

1) ідентифікація – уточнення невизначеного об'єкта, ознаки чи фрагмента простору, на які вказує автор, шляхом найменування конкретної особи, предмета, його характеристики чи обставини дії;

2) деталізація – уточнення невизначеного об'єкта, вказуючи його деталі, актуальні у даній ситуації;

3) роз'яснення – уточнення ознаки, вказаної відносно суб'єкта розмови, об'єктивною ознакою, яка властива йому і поза відтворюваною ситуацією;

4) уточнююче обґрунтування – введення конкретної ознаки, яка служить критерієм зіставлення декількох предметів, явищ;

5) локалізація – уточнення узагальненого уявлення про обставину, шляхом вказання точної просторової чи часової координати дії;

6) абсолютизація – уточнення строго визначеного образу чи способу дії, на який вказав автор, шляхом найменування цього образу чи способу;

7) суб'єктна орієнтація – уточнення конкретної обставини, шляхом вказання його відношення до суб'єкта, що виступає центром розмови;

8) складне доповнення – додавання до конкретної обставини вказівки на цілу ситуацію, виражену прислівною підрядною обставинною предикативною частиною складного речення [20, с. 18-19].

У 2015 році дослідниця О. Є. Солодовник [35] публікує статтю про дослідження структурних особливостей уточнювальних конструкцій на основі сучасної німецької мови. У своїй роботі вона досліджує категорію уточнення на рівні речень, а також на рівні парцельованих конструкцій, і посилається на таких вчених, як І. М. Арібжанова, І. Л. Ашмаріна, А. П. Загнітко, Л. В. Захарова, М. Я. Оленяк та інших. Лінгвістка розглядає позиційність уточненого та уточнюючого компонентів відносно один одного, простежуючи, що у більшій частині конструкцій уточнювальний член знаходиться у постпозиції відносно уточненого. Однак, існують окремі випадки, при яких уточнювальна частина ставиться перед уточненою, у разі чого логічний акцент у реченні падає на уточнюючий компонент. Також у німецькій мові вчена виявила випадки, при яких уточнений компонент перебуває у інтерпозиції між двома уточнювальними членами.

Крім того, у своїй статті лінгвістка розглянула контактне та дистантне розташування уточненого та уточнювального компонентів відносно одне одного.

Вона стверджує, що частіше в уточнювальних конструкціях просліджується контактність їх членів, але не рідко можна помітити і випадки дистантного розташування. О. Є. Солодовник відмічає, що при дистантному розташуванні компонентів, конструкції набувають емоційного забарвлення, зміщуючи логічний наголос знову ж таки на уточнювальний компонент, який підкреслює його роль [35].

О. Є. Солодовник посилається на таких вчених, як М. Я. Оленяк та Л. В. Захарову, стверджуючи, що уточнювальні конструкції можна поділяти на монореферентні та поліреферентні, відповідно до кількості референтів, які уточнює автор. Монореферентні конструкції містять лише один референт, де уточнювальні компоненти конструкції розкривають значення одного, уточненого. У тому разі, коли в одній уточнювальній конструкції представлено більше, ніж один уточнений референт, то така конструкція класифікується як поліреферентна. Іншими словами, уточнювальні члени розкривають значення декількох уточнених компонентів.

О. Є. Солодовник описує структуру конструкцій з уточненням у німецькій мові, опираючись на роботи М. Я. Оленяк і спостереження Л. В. Захарової та І. Л. Ашмаріної. Відповідно до кількості складових компонентів та смислового зв'язку між ними, лінгвісти поділяють такі конструкції на:

- 1) базові уточнювальні конструкції;
- 2) паралельні уточнювальні конструкції;
- 3) послідовні уточнювальні конструкції;
- 4) ієрархічні уточнювальні конструкції;
- 5) синтетичні уточнювальні конструкції.

У наступній частині статті лінгвістка пояснює кожен вид уточнювальних конструкцій.

1. Базові уточнювальні конструкції.

На думку О. Є. Солодовник така модель є найпростішою та найпоширенішою у німецькій мові. Конструкція складається з двох компонентів (уточненого та уточнюючого), а тому, як і усі інші уточнення, є бінарною. Базова

уточнювальна конструкція визначається як однореферентна, оскільки уточнюється лише один компонент. Дослідниця також відзначає, що така модель поширена і на рівні парцельованих конструкцій.

2. Паралельні уточнювальні конструкції.

Модель таких конструкцій складається з двох і більше уточнювальних компонентів. Однак, сама конструкція також є монореферентною, адже усі уточнювальні компоненти розкривають зміст лише одного референта. Паралельні уточнювальні конструкції також зустрічаються на рівні парцельованих, при цьому експресивне забарвлення даної конструкції буде трохи відрізнятися від попередніх, оскільки у такому разі мовець підкреслює своє відношення до уточненого члена, акцентуючи увагу на його особливостях чи характеристиках вартих уваги.

3. Послідовні уточнювальні конструкції.

О. Є. Солодовник, посилаючись на М. Я. Оленяк, пояснює, що це тип багатоконпонентних конструкцій, які містять не лише більше, ніж один уточнювальний компонент, але й декілька уточнених членів. Конструкція представляє собою ланцюг, де кожен попередній компонент уточнюється наступним. З цього виходить, що у даних конструкціях можна знайти декілька референтів, а отже вони класифікуються як поліреферентні. Така модель уточнень більш складна на відміну від паралельних уточнювальних конструкцій, оскільки уточнюються декілька референтів, внаслідок чого утворюються додаткові синтаксичні позиції, з різними функціями. Проаналізувавши цей тип уточнень у німецькій мові, дослідниця відмітила невисоку частотність вживання. І хоч на рівні речення вона зафіксувала випадки вживання послідовних уточнювальних конструкцій, то на рівні парцельованих їх не було знайдено.

4. Ієрархічні уточнювальні конструкції.

Даний тип є найскладнішим з усіх наведених вище моделей, враховуючи його ускладнену будову, «в якій черговий уточнювальний компонент перериває лінійність іншої уточнювальної конструкції, ніби втручаючись в її склад» [35, с. 95]. Це означає, що така модель конструкцій має декілька

референтів, один з яких, на думку автора, вагоміший від інших, з чого слідує, що цей референт матиме уточнювальний компонент, який буде відноситись лише до нього, але семантично та синтаксично не пов'язаним з іншими компонентами конструкції. Проаналізувавши низку прикладів, О. Є. Солодовник стверджує, що ієрархічні уточнювальні конструкції більш навантажені семантично, внаслідок дещо нерівномірного розподілу змістових центрів висловлення та додаткових синтаксичних зав'язків, які не залежать один від одного лінійно. Відмічено, що дана модель конструкцій не часто вживається у німецькій мові, можливо через свою складність та винятковість. Також це можна частково пояснити характерним синтаксисом німецької мови, оскільки скупчення додаткових другорядних членів посеред речення може перенавантажити його, призводячи до втрати думки, яку розвиває мовець.

5. Синтетичні уточнювальні конструкції.

Крім того, досліджуючи уточнення у німецькій мові, було виявлено такі моделі уточнювальних конструкцій, які не можна віднести до жодної з попередніх груп, враховуючи відсутність певних закономірностей та низьку частоту вживання. Було наведено два приклади, у структурі яких присутні риси уточнювальних конструкцій послідовного та паралельного типів. О. Є. Солодовник пояснює, що такі структури є надзвичайно маловживаними, а тому відносить їх скоріше до винятків, ніж до закономірностей [35].

У своїй дисертації М. Я. Оленяк пише, що уточнення є більше мовленнєвим явищем, аніж мовним, аргументуючи, що зміст у таких конструкціях домінує над формою, і тому ставить комунікативно-семантичний чинник на перше місце у формуванні уточнювальної конструкції [27, с. 101]. Опираючись на частотність вживання, дослідниця виділяє наступні **семантичні функції уточнень**:

- а) спеціалізований засіб уточнення: конкретизація;
- б) неспеціалізовані засоби уточнення: узагальнення, порівняння та протиставлення.

Крім того, вчена описує **семантико-синтаксичні функції уточнювальних конструкцій**, виокремлюючи 8 основних моделей, які виконують наступні синтаксичні функції у реченні:

1. Предикатні уточнювальні конструкції – присудок.
2. Актантні уточнювальні конструкції – підмет або додаток.
3. Атрибутивні уточнювальні конструкції – означення.
4. Сиркостантні уточнювальні конструкції – обставина.
5. Актантно-атрибутивні уточнювальні конструкції – підмет, додаток або іменні частина складеного іменного присудку.
6. Сирконстантно-атрибутивні уточнювальні конструкції – обставина.
7. Предикатно-сирконстантні – присудок.
8. Атрибутивно-актантні уточнювальні конструкції – означення або іменна частина складеного іменного присудка.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У роботі було проаналізовано дослідження багатьох вчених, які розглядали граматичну категорію уточнення починаючи з XX століття. Аналізуючи наукові роботи, було помічено, що уточнення, як окрему граматичну категорію, розглядають лише на території пострадянського простору, у той час як західноєвропейські лінгвісти не приділяють уточненням такого значення та розглядають їх лише як частину відокремленої прикладки.

Майже усі лінгвісти погоджуються, що уточнення є самостійним явищем синтаксису, яке використовують, щоб надати додаткову інформацію у речення. Дослідники дійшли до висновку, що уточнювати можна як головні, так і другорядні члени речення. Однак, існує низка не вирішених питань, наприклад, особливості комбінаторики уточнювальних конструкцій, арсенал засобів вираження уточнення, частотність вживання уточнювальних конструкцій.

Сама конструкція є бінарною, складається з уточненого та уточнювального компонентів, останній з яких можна визначити за допомогою маркерів *точніше, а саме, власне* і т. д., але найчастіше вони відсутні, тому також вимагається уважний аналіз конструкцій. Компоненти конструкції можуть розташовуватися як контактено, так і дистантно, а уточнювальний член може перебувати у постпозиції, препозиції та інтерпозиції відносно уточненого. Крім того, неодноразово відмічалась й особлива інтонація уточнень, яка відповідає знакам пунктуації, ритму, а також залежить від позиції компонентів, що, у свою чергу, може надавати уточненню різного експресивного значення.

Досліджуючи наукові роботи, було розглянуто порівняння уточнення з іншими, суміжними з ним категоріями, та виявлено, що такі категорії, як прикладка, вставка, однорідні члени речення, включення, виключення та пояснення доцільно відмежовувати від уточнення. Однак, ці ж категорії за окремих умов можуть виступати і в ролі уточнення, але у випадку їх трансформацій в уточнення, може змінюватись зміст повідомлення.

Було розглянуто існуючі ґрунтовні класифікації, запропоновані вченими. На мою думку, найбільш доцільними є класифікація уточнень Захарової Л. В., яка

поділила їх на три групи (комплексно-референтні, базово-референтні та конкретно-референтні), виділивши їхні функції та класифікація їхньої структури, описана у роботі Солодовник О. Є., за якою уточнення можна поділити на: базові, паралельні, послідовні, ієрархічні та синтетичні.

До сих пір граматична категорія уточнення досліджувалась лише на рівні речення та парцельованих конструкцій, тому перспективним могло б бути вивчення уточнення на рівні тексту.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ

2.1. Основні принципи структурного розмежування уточнювальних конструкцій

Для вивчення будь-яких мовних категорій потрібно ретельно проаналізувати як семантичні, так і структурні їхні особливості. Структура уточнювальних конструкцій уже досліджувалася багатьма науковцями протягом тривалого періоду часу, однак, серед них досі немає консенсусу щодо цього питання. Дискусії виникають при встановленні кількості структурних типів уточнювальних конструкцій, а також визначенні їхньої формальної складності і смислового навантаження.

Оскільки конструкція уточнення складається з принаймні двох компонентів (уточненого та уточнювального), було б логічно спершу виділити два типи, опираючись на кількість уточнених компонентів: однореферентні та поліреферентні. У однореферентних конструкціях один член уточнюється одним або багатьма уточнювальними компонентами. Поліреферентні конструкції, відповідно, містять не лише декілька уточнювальних членів, але й як мінімум два і більше уточнених.

Розглядаючи позиційність компонентів уточнювальних конструкцій відносно один одного, можна помітити, що значно частіше уточнювальний компонент стоїть після уточненого, тобто у постпозиції, наприклад:

(1) англ.: *And tomorrow, when you're ready to take this class seriously, I will welcome you back* [52, с. 5] ‘А завтра, коли ви будете в змозі сприйняти мою лекцію серйозно, можете повертатися.’;

(2) укр.: *Червоний плюш, яким оббито крісла, водночас жорсткий і ніжний на дотик* [51, с. 2].

З прикладів (1) та (2), наведених вище, можна побачити уточнені члени *tomorrow* та *червоний плюш*, які поширюються уточнювальними компонентами *when you're ready to take this class seriously* та *яким оббито крісла* відповідно, що стоять у постпозиції відносно членів, які вони модифікують.

Однак, аналізуючи даний феномен, було виявлено випадки, коли уточнювальні компоненти займали препозицію відносно уточнених членів, що надає першим більше змісту і значення, виділяє або підкреслює їх, наприклад:

(3) англ.: *Barrel-chested and ancient, the Old Man, it seemed to me, might die before he ever reached the podium* [52, с. 4] ‘Барилкуватий та древній, цей дідуган, здавалося, помре раніше, ніж дійде до кафедри.’;

(4) укр.: *Цієї ж миті старий зайшовся кашлем, а Цофія, втомлено махнувши в його бік рукою, запросила нас досередини* [51, с. 30].

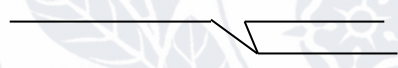
З прикладів (3) та (4), наведених вище, можна побачити, що уточнені члени *the Old Man* та *запросила нас досередини* стоять уже після компонентів *barrel-chested and ancient* та *втомлено махнувши в його бік рукою* відповідно, які їх уточнюють, займаючи препозицію.

Таким чином, можна помітити, що постпозиція уточнювального компонента є нейтральною, тоді як препозиція – інверсійною, що змінює відтінки смислових відношень конструкції. Однак, останній тип конструкцій не часто зустрічається у досліджуваних мовах.

Для того, щоб систематизувати різноманітні види конструкцій уточнення у досліджуваних мовах, необхідно проаналізувати їхню семантику та структуру. Для опису структури уточнювальних конструкцій у сучасній англійській та українській мовах, були використані спостереження М. Я. Оленяк та О. Є. Солодовник. На основі їхніх спостережень було розроблено нову класифікацію структурних моделей уточнювальних конструкцій, новизна якої полягає у тому, що було введено комбіновану модель уточнювальних конструкцій, а також було виокремлено та описано шість її підтипів. Таким чином, матеріал дослідження було класифіковано відповідно до 5 структурних моделей: базові уточнювальні конструкції, паралельні уточнювальні

конструкції, послідовні уточнювальні конструкції, ієрархічні уточнювальні конструкції та комбіновані уточнювальні конструкції, останні з яких поділено на 6 підтипів: паралельно-послідовні, послідовно-паралельні, ієрархічно-паралельні, паралельно-ієрархічні, послідовно-ієрархічні та ієрархічно-послідовні.

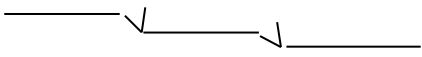
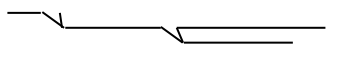

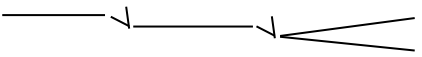
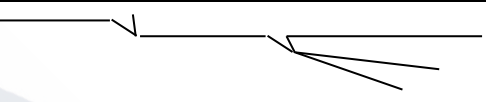

Принципи структурної будови уточнення будуть проілюстровані наступними шістьма графічними схемами горизонтальних зв'язків (див. таблицю 2.1), розробленими М. Я. Оленяк [27]. Вони відображають потенційну кількість членів уточнювальної конструкції, порядок їх поєднання та смисловий зв'язок між уточненим і уточнювальним членами, де:

- 1)..... — текст речення;
- 2) — межа між уточненим та уточнювальним компонентом та їхній смисловий зв'язок;
- 3) — компонент, що уточнюється і уточнювальний компонент;
- 4) — уточнювальний компонент перериває лінійність попереднього уточнювального компонента, поширюючи один із його елементів;

Таблиця 2.1

Структура уточнювальних конструкцій

Назва структурної моделі уточнення		Схема структурної моделі уточнення
Однореферентна	Базова	
	Паралельна	

Поліреферентна	Послідовна	
	Ієрархічна	
	Комбінована	
		
		
		
		
		

2.2. Однореферентні уточнювальні конструкції

2.2.1. Базові уточнювальні конструкції

Такий тип уточнювальних конструкцій є найпростішим та найпоширенішим як у англійській мові, так і в українській мові. Конструкція складається лише з двох компонентів (уточненого та уточнювального), а тому є бінарною. Базова уточнювальна конструкція визначається як однореферентна, оскільки уточнюється лише один компонент. Наприклад:

(5) англ.: *My parents' SUV was parked in the grass just a few feet outside my dorm room, Room 43* [52, с. 1] ‘Батьки припаркували наш автомобіль в траві за кілька футів від стіни моєї кімнати в гуртожитку — кімнати №43.’;

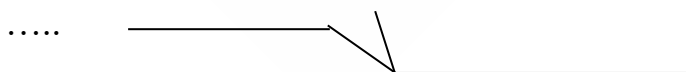

Рис. 2.1. Схема базової моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з англійської мови.

(6) укр.: *Тільки в ці миті, коли він уже не спав, але ще й не прокинувся, я могла розпитати його бодай щось про пожежу* [51, с. 4].

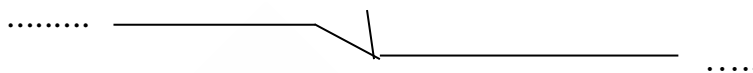

Рис. 2.2. Схема базової моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

З прикладів наведених вище можна побачити дві бінарні конструкції, у яких компоненти зіставляються згідно з обсягом інформації, який передається. Зазвичай один з членів надає детальнішу, конкретнішу інформацію, або ж, навпаки, узагальнює чи збільшує обсяг інформації, що передає інший член уточнювальної конструкції. Проте, звуження або узагальнення інформації уточнювальним компонентом виступає важливим аспектом при дослідженні стилю, експресивності, емоційності твору, у той час як аналізуючи структуру самої конструкції, це не є на стільки суттєвим показником. Розглянемо детальніше висвітлені приклади з англійської та української мов.

У висвітленому прикладі з англійської мови, приклад (5), базовою конструкцією уточнення виступає [...] *my dorm room, Room 43*. Конструкція бінарна, складається з двох наступних компонентів: *my dorm room* (уточнений компонент) та *Room 43* (уточнювальний компонент). Останній конкретизує про яку саме кімнату говорить автор, звужуючи інформацію надану компонентом, який уточнюється. Уточнювальний компонент стоїть одразу ж після уточненого, тобто у постпозиції. Обидва компоненти розташовані контактено, між ними немає жодних інших членів чи компонентів, які б розривали їхній зв'язок. Оскільки у цій конструкції є лише один уточнений компонент, вона вважається однореферентною, така конструкція є найпростішою.

У наведеному прикладі з української мови, приклад (6), базовою конструкцією уточнення виступає [...] *ці миті, коли він уже не спав, але ще й не прокинувся* [...]. Конструкція, знову ж таки, бінарна, у якій *ці миті* виступає уточненим компонентом, а *коли він уже не спав, але ще й не прокинувся* –

уточнювальним. Уточнювальний компонент звужує обсяг інформації, який автор надає уточненим компонентом, конкретизуючи про які саме миті йде мова. Уточнювальний компонент розташований контактено та у постпозиції відносно уточненого. У цій конструкції наявний лише один уточнений компонент, тому її ми також відносимо до однореферентних.

Кількісно базова модель уточнювальних конструкцій представлена 723 одиницями в англійській мові та 873 одиницями в українській мові, що складає 87,9% і 77,6% усієї вибірки у кожній мові відповідно.

2.2.2. Паралельні уточнювальні конструкції

Приклади такої моделі уточнювальних конструкцій можна знайти і в англійській, і в українській мовах. Особливою характеристикою цього типу конструкцій є наявність двох чи більше уточнювальних компонентів, які розкривають зміст лише одного уточненого члена, з чого випливає, що конструкція є також однореферентною, а її уточнювальні компоненти поєднані між собою сурядним зв'язком. Наприклад:

(7) англ.: *They walked in step, heads up and shoulders back, like some kind of action-movie heroes* [52, с. 8] ‘Вони йшли в ногу, високо звівши голови і випроставши плечі, немов герої бойовика.’;

Рис. 2.3. Схема паралельної моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з англійської мови.

(8) укр.: *Ми вирушимо з Гамбурга на океанському лайнері «Таорміна», який побудувала корабельна компанія «А. Stephen & Sons», розрахованому на 600 пасажирів третього класу* [51, с. 38].

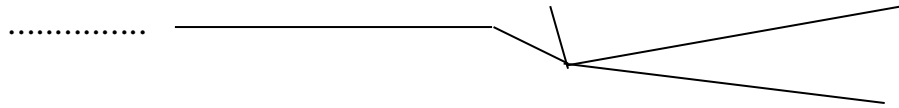

Рис. 2.4. Схема паралельної моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (7) паралельною конструкцією уточнення виступає компонент [...] *in step, heads up and shoulders back, like some kind of action-movie heroes*. Уточнений компонент *in step* модифікується двома уточнювальними компонентами: *heads up and shoulders back* та *like some kind of action-movie heroes*. Вони надають додаткову інформацію щодо того, як саме йшли герої твору. Уточнювальні компоненти розташовані контактено та у постпозиції відносно уточненого члена. Оскільки обидва уточнювальні компоненти характеризують лише один член, конструкція вважається однореферентною.

У прикладі (8) паралельною конструкцією уточнення виступає компонент [...] *океанському лайнері «Таорміна», який побудувала корабельна компанія «A. Stephen & Sons», розрахованому на 600 пасажирів третього класу*. Конструкція складається з уточненого компонента *океанському лайнері «Таорміна»* та двох уточнювальних, а саме: *який побудувала корабельна компанія «A. Stephen & Sons»* та *розрахованому на 600 пасажирів третього класу*. Останні поширюють уточнений компонент, надаючи додаткову інформацію про лайнер, згаданий у творі. Обидва уточнювальні компоненти також розташовані контактено та у постпозиції відносно одного уточненого члена, що робить конструкцію однореферентною.

Варто відмітити, що при такій структурній моделі уточнювальні компоненти займають незалежну синтаксичну позицію в уточнювальній конструкції, тобто будь-який з них (англ.: *heads up and shoulders back, like some kind of action-movie heroes*, укр.: *який побудувала корабельна компанія «A. Stephen & Sons», розрахованому на 600 пасажирів третього класу*) можна вилучити з конструкції, що не порушить її цілісності та не спричинить жодних

морфологічних змін, а лише вплине на семантичне навантаження самої конструкції. Крім того, збільшення кількості уточнювальних членів конструкції не впливає на кількість синтаксичних позицій у її межах, оскільки кожен уточнювальний компонент буде модифікувати лише один член (уточнений), що ускладнюватиме конструкцію семантично, поширюватиме її кількісно, але якісно така конструкція буде залишатися незмінною – однореферентною. У цій моделі уточнення утворюється за допомогою переліку близьких за значенням уточнювальних компонентів, кількість яких, гіпотетично, може бути необмеженою. В опрацьованій вибірці максимальна кількість уточнювальних компонентів, які поширюють лише один член, дорівнює 6 як в англійській мові, так і в українській мові. Самі уточнювальні компоненти безпосередньо не пов'язані між собою, тому вони є паралельними відносно один одного, а смисловий зв'язок існує лише з членом, який уточнюється. У такій структурній моделі уточнений компонент навантажений змістовно значно більше, ніж у інших моделях. Так, у висвітлених прикладах такої структурної моделі, компоненти *heads up and shoulders back, like some kind of action-movie heroes* (англійська мова); *який побудувала корабельна компанія «A. Stephen & Sons», розрахованому на 600 пасажирів третього класу* (українська мова) є паралельними, тобто не залежать один від одного синтаксично. Граматичні форми наведених компонентів вмотивовані членом, який вони уточнюють.

Досліджуючи цю структурну модель і в англійській мові, і в українській мові, було виявлено певний підвид, характерною особливістю якого є дистантна позиція його складових, де один з компонентів конструкції (уточнений чи уточнювальний) розчленовується іншим. У цьому випадку член, що уточнюється, може займати інтерпозицію відносно паралельних уточнювальних компонентів. Таке явище може виникати через спонтанність думки автора, або ж бути його навмисним рішенням, щоб зробити акцент на окремих компонентах. Наприклад:

(9) англ.: *Like most of the other guy Warriors, Kevin dressed preppy, looking like a lawyer-who-enjoys-golfing waiting to happen* [52, с. 6] ‘Як і більшість інших

п'ятиденек, Кевін одягався заможнo, з виглядом ніби приречений стати адвокатом-любителем-гольфy.';

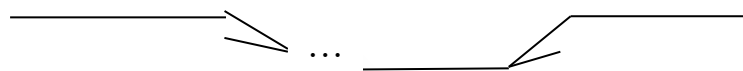

Рис. 2.5. Схема підвиду паралельної моделі уточнювальної конструкції з дистантним розташуванням компонентів у наведеному прикладі з англійської мови.

(10) укр.: Коли човен вперся носом у берег, Йосиф похилився над ним, наче міст, і галантно допоміг Аделі зійти [51, с. 14].

Рис. 2.6. Схема підвиду паралельної моделі уточнювальної конструкції з дистантним розташуванням компонентів у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (9) паралельною конструкцією уточнення виступає *like most of the other guy Warriors, [...] preppy, looking like a lawyer-who-enjoys-golfing waiting to happen*. Уточнений компонент *preppy* поширюється двома паралельними уточнювальними компонентами, *like most of the other guy Warriors* та *looking like a lawyer-who-enjoys-golfing waiting to happen*, і при цьому він розташований дистантно та займає інтерпозицію між ними.

У прикладі (10) паралельною конструкцією уточнення виступає *коли човен вперся носом у берег, [...] похилився, [...] наче міст*. Уточнений компонент *похилився* модифікується двома паралельними уточнювальними компонентами *коли човен вперся носом у берег* та *наче міст*, і при цьому він також розташований дистантно та займає інтерпозицію між ними.

З висвітлених прикладів можна помітити, що через навмисне розташування уточнювальних компонентів *like most of the other guy Warriors* (англійська мова) та *коли човен вперся носом у берег* (українська мова) перед уточненим членом,

на них припадає логічний наголос, звертаючи більшу увагу читача на ці компоненти. Якби компоненти були розташовані у нейтральних позиціях, конструкції уточнення виглядали б наступним чином: *Kevin dressed preppy, like most of the other guy Warriors, looking like a lawyer-who-enjoys-golfing waiting to happen* (англійська мова) та *Йосиф похилився над ним, наче міст, коли човен вперся носом у берег, і талантно допоміг Аделі зійти* (українська мова). Однак, у такому випадку уточнювальні компоненти вимовлялися б пониженням тоном у швидкому темпі, що позбавляє уточнювальні компоненти *like most of the other guy Warriors* та *коли човен вперся носом у берег* логічного наголосу, який вони отримують внаслідок розташування у препозиції відносно уточненого члена в оригінальному формулюванні. При цьому, зовнішнє порушення позиційності компонентів конструкції не має жодного впливу на характер зв'язку між ними, змінюється лише логічний наголос, а сама суть відношень між компонентами залишається без змін.

Кількісно паралельна модель уточнювальних конструкцій представлена 53 одиницями в англійській мові та 44 одиницями в українській мові, що складає 6,5% та 3,9% усієї вибірки у кожній мові відповідно.

2.3. Поліреферентні уточнювальні конструкції

2.3.1. Послідовні уточнювальні конструкції

Приклади послідовних уточнювальних конструкцій можна знайти в обох досліджуваних мовах. Такий тип багатокомпонентних конструкцій містить не лише більше, ніж один уточнювальний компонент, але й декілька уточнених членів. Відмінною особливістю цієї структурної моделі є те, що конструкція уточнення представляє собою ланцюг, де кожен попередній компонент уточнюється наступним, а самі компоненти, на відміну від попередньої моделі, поєднані між собою підрядним зв'язком. З цього виходить, що у таких конструкціях можна знайти декілька референтів, а отже вони класифікуються як поліреферентні. Наприклад:

(11) англ.: *Every year, the junior and senior classes pulled off a prank at some point in the year — usually something lame, like Roman candles in the dorm circle at five in the morning on a Sunday* [52, с. 13] ‘Щороку одинадцятий і дванадцятий класи витинали якийсь прикол, зазвичай щось незначне, як-от феєрверки на газоні у дворі гуртожитків о п’ятій ранку в неділю.’;

Рис. 2.7. Схема послідовної моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з англійської мови.

(12) укр.: *Петро каже, що почав думати про це під час свого навчання у Відні — ним завдячував батькові, який перед смертю продав клань землі в селі Пасічний, де тепер проходить залізнична колія* [51, с. 7].

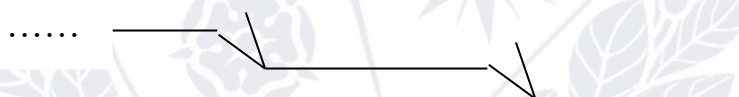

Рис. 2.8. Схема послідовної моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (11) послідовною конструкцією уточнення виступає [...] *a prank* [...] — *usually something lame, like Roman candles in the dorm circle at five in the morning on a Sunday*. Конструкція складається з трьох компонентів. Перший компонент *a prank*, виступає уточненим членом, якого модифікує уточнювальний компонент *something lame*, для того, щоб охарактеризувати, який саме прикол витинають школярі. Другий же компонент одночасно виступає уточненим членом, оскільки модифікується наступним уточнювальним компонентом *like Roman candles in the dorm circle at five in the morning on a Sunday*. Оскільки у цій конструкції є два уточнених компоненти, вона вважається

поліреферентною, де кожен уточнювальний член знаходиться у постпозиції відносно уточненого, і лише перший з них займає дистантну позицію відносно інших компонентів.

У прикладі (12) послідовною конструкцією уточнення виступає [...] *батькові, який перед смертю продав клань землі в селі Пасічній, де тепер проходить залізнична колія*. Конструкція також складається з трьох компонентів. Перший компонент *батько* виступає уточненим членом, який поширюється уточнювальним компонентом *який перед смертю продав клань землі в селі Пасічній*. Крім того, другий компонент модифікується наступним уточнювальним членом *де тепер проходить залізнична колія*. У цій конструкції виявлено два уточнених компоненти, тому вона також належить до поліреферентних. Кожен уточнювальний член знаходиться у постпозиції відносно уточненого компоненту, і усі вони розташовані контактено.

Таким чином, у кожному з висвітлених прикладів можна побачити ланцюг уточнень, поєднаних послідовним зв'язком. На відміну від попередньої структурної моделі, вилучення одного з компонентів суттєво вплине на всю конструкцію загалом, порушивши її морфологічний склад, оскільки уточнювальні компоненти у послідовних уточнювальних конструкціях не займають незалежні синтаксичні позиції. Зазвичай, зв'язок між ними реалізується за допомогою узгоджених словоформ, як, наприклад: *lame, like; батькові, який; в селі Пасічній, де*. Часто компоненти конструкції поєднуються за допомогою сполучників, часток, займенників, що виступають у атрибутивних, обставинних чи доповнювальних відношеннях. Така модель уточнювальних конструкцій, на відміну від попередньої, синтаксично складніша, оскільки у ній модифікуються як мінімум два референти. Теоретично, кількість компонентів у такій структурній моделі може бути необмеженою, але у опрацьованій вибірці було виявлено максимально 4 компоненти в англійській мові, а також 6 компонентів в українській мові.

англійській мові, ті в українській мові. Такий тип є найскладнішим з наведених вище моделей, враховуючи його ускладнену будову, «в якій уточнювальний компонент перериває лінійність іншої уточнювальної конструкції, ніби втручаючись в її склад» [35]. Це означає, що така конструкція має декілька референтів, один з яких, на думку автора, відрізняється від інших. Ієрархічні уточнювальні конструкції більш навантажені семантично внаслідок дещо нерівномірного розподілу змістових центрів висловлювання додаткових синтаксичних зв'язків. Наприклад:

(13) англ.: Like General Albert Sidney Johnston, who, when asked if he was injured, answered, "Yes, and I fear seriously." [52, с. 9] ‘Наприклад, Альберт Сидні Джонсон, який, коли його запитали, чи поранений він, відповів: «Так, і боюся, серйозно».’;

Рис. 2.9. Схема ієрархічної моделі уточнювальної конструкції, наведеному прикладі з англійської мови.

Приклади ієрархічних уточнювальних конструкцій було знайдено і в російській мові, і в українській мові. Такий тип є найскладнішим з усіх розглянутих вище моделей, враховуючи його ускладнену будову, «в якій черговий уточнювальний компонент перериває лінійність іншої уточнювальної конструкції, ніби втручаючись в її склад» [35]. Це означає, що така модель конструкцій має декілька референтів, один з яких, на думку автора, вагоміший за інші. Ієрархічні уточнювальні конструкції більш навантажені семантично, через чим, внаслідок дещо нерівномірного розподілу змістових центрів висловлення та зв'язків синтаксичних зв'язків. Наприклад:

.....

кр.: Він слухняно орав і сів, підв'язував троянди, біб і хміль, запа-
ривав квас, смажив сало, варив картоплю, робив вареники, пиріжки,
удоби, вудив ковбаси, але одного дня, коли дружина, вбрана в к
спідницю, якраз закладала двадцять буханок хліба до розжарено
го вогнища, щоб випекти їх, а він, як завжди, сидів на лаві
у сусідній кімнаті, і саме в той момент, коли він, не помітивши
її, підійшов до неї і попросив спакувати речі [51, с. 4].

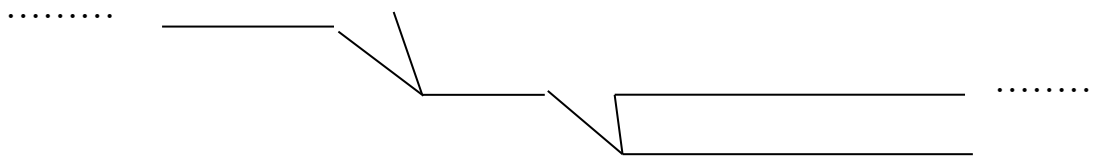

Рис. 2.10. Схема ієрархічної моделі уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі з англійської мови, приклад (13), ієрархічною конструкцією уточнення виступає [...] *General Albert Sidney Johnston, who, when asked if he was injured, answered, "Yes, and I fear seriously."*. Конструкція складається з трьох компонентів. Перший компонент *General Albert Sidney Johnston* виступає уточненим членом, що поширюється уточнювальним компонентом *who [...]* *answered, "Yes, and I fear seriously."*, який виступає уточненим членом відносно іншого компонента, який його модифікує, а саме *when asked if he was injured*. Всього у конструкції виділено два уточнених члени, тому вона відноситься до поліреферентних. Усі компоненти розташовані контактено відносно один одного, при чому перший уточнювальний компонент стоїть у постпозиції відносно уточненого члена, а другий уточнювальний компонент вклинюється в нього, перериваючи лінійність усієї уточнювальної конструкції.

У прикладі з української мови, приклад (14), ієрархічною конструкцією уточнення виступає [...] *одного дня, коли дружина, вбрана в корсет та чорну спідницю, якраз закладала двадцять буханок хліба до розжареної печі-пекарні [...]*. Ця конструкція складається з трьох компонентів. Перший компонент *одного дня*, поширюється другим *коли дружина [...]* *якраз закладала двадцять буханок хліба до розжареної печі-пекарні*. Останній же містить у собі компонент *дружина* який, у свою чергу, також виступає уточненим членом відносно іншого уточнювального компонента *вбрана в корсет та чорну спідницю*. Всього у конструкції виявлено два уточнені члени, що робить її поліреферентною, де усі компоненти розташовані контактено відносно один одного. Як і у попередньому прикладі, перший уточнювальний компонент стоїть у постпозиції відносно

уточненого члена, а другий уточнювальний компонент вклинюється в нього, перериваючи лінійність усієї уточнювальної конструкції.

Уточнення такої моделі мають більш ускладнену структуру, де один елемент входить у інший, тим самим «втручаючись» у нього, щоб додатково звернути увагу читача, що виділяє його з-поміж інших компонентів. На відміну від паралельної структурної моделі, в уточненнях цього типу існує декілька опорних компонентів, які підлягають поширенню, одні з яких, на думку автора, будуть вагомішими за інші, що призводить до дещо нерівномірної семантичної завантаженості усієї конструкції уточнення.

Кількісно ієрархічна модель уточнювальних конструкцій представлена 2 одиницями в англійській мові, та 10 одиницями в українській мові, що складає 0,25% та 0,9% усієї вибірки у кожній мові відповідно.

2.3.3. Комбіновані уточнювальні конструкції

Досліджуючи уточнення у англійській та українській мовах, було виявлено приклади уточнювальних конструкцій, які належать до змішаного типу, оскільки поєднують у собі характеристики декількох структурних моделей, звідси і назва – комбіновані уточнювальні конструкції. Статистично такий тип уточнювальних конструкцій не є поширеним, тому що вони відрізняються синтаксичною, а отже і когнітивною, складністю. Опрацювавши вибірку з двох мов, було виокремлено шість різновидів комбінованих конструкцій: паралельно-послідовні, послідовно-паралельні, ієрархічно-паралельні, паралельно-ієрархічні, послідовно-ієрархічні та ієрархічно-послідовні. З них три підтипи було виявлено і в англійській мові, і в українській мові, а саме: паралельно-послідовні, послідовно-паралельні та ієрархічно-паралельні. Решту підтипів (паралельно-ієрархічні, послідовно-ієрархічні та ієрархічно-послідовні) було зафіксовано лише в українській мові. Пропоную розглянути кожен з підвидів детальніше.

2.3.3.1. Паралельно-послідовні уточнювальні конструкції

Такий підтип уточнювальних конструкцій було виявлено і в англійській, і в українській мовах. Він полягає у тому, що один або декілька компонентів паралельної уточнювальної конструкції ускладнюються далі за ланцюговим принципом, який притаманний послідовним уточнювальним конструкціям. Наприклад:

(15) англ.: *After everyone left; after the Colonel's mom showed up in a beat-up hatchback and he threw his giant duffel bag into the backseat; and after he said, "I'm not much for saying good-bye. I'll see you in a week. Don't do anything I wouldn't do"; and after a green limousine arrived for Lara, whose father was the only doctor in some small town in southern Alabama; and after I joined Alaska on a harrowing, we-don't-need-no-stinking-brakes drive to the airport to drop off Takumi; and after the campus settled into an eerie quiet, with no doors slamming and no music playing and no one laughing and no one screaming; after all that: We made our way down to the soccer field, and she took me to edge of the field where the woods start, the same steps I'd walked on my way to being thrown into the lake* [52, с. 11] ‘Потому як усі роз’їхалися; потому як з’явилася мама Полковника на пом’ятому «пиріжку» й він кинув на заднє сидіння свою величезну торбу; потому як він сказав: «Прощатися не люблю. За тиждень побачимося. Не роби нічого такого, чого не зробив би я»; потому як по Лару приїхав зелений лімузин — чий тато був єдиним лікарем у якомусь маленькому містечку на півдні Алабами; потому як ми з Аляскою, яка наче й не відала про існування гальм, довели Такумі до аеропорту; потому як на території школи запанувала моторошна тиша, припинили грюкати двері, стихли музика, регіт і галас, після усього цього: ми пішли на футбольне поле, й Аляска повела мене до його краю, де починається гай,— точнісінько так само, як мене вели, перш ніж кинути в озеро.’;

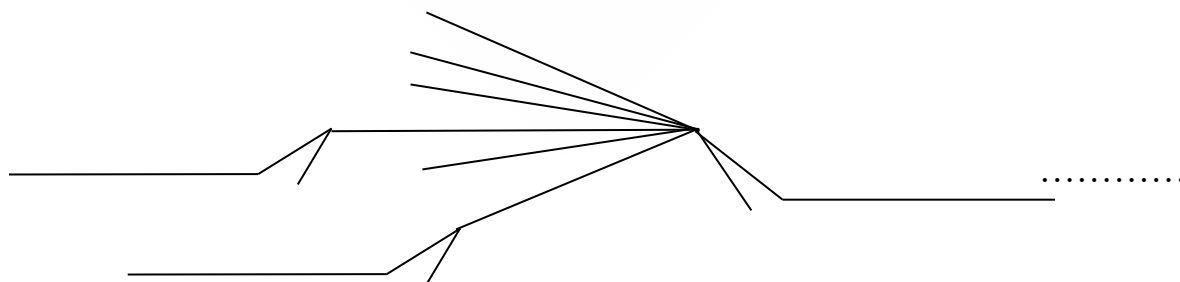

Рис. 2.11. Схема паралельно-послідовної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з англійської мови.

(16) укр.: Стоячи під палючим сонцем посеред безлюдної вулиці Нойдорфа, пастор мовчки дивився їм услід, вдихаючи млоїстий аромат троянди, яка починала відцвітати [51, с. 4].

Рис. 2.12. Схема паралельно-послідовної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (15) паралельно-послідовною уточнювальною конструкцією виступає *after everyone left; after the Colonel's mom showed up in a beat-up hatchback and he threw his giant duffel bag into the backseat; and after he said, "I'm not much for saying good-bye. I'll see you in a week. Don't do anything I wouldn't do"; and after a green limousine arrived for Lara, whose father was the only doctor in some small town in southern Alabama; and after I joined Alaska on a harrowing, we-don't-need-no-stinking-brakes drive to the airport to drop off Takumi; and after the campus settled into an eerie quiet, with no doors slamming and no music playing and no one laughing and no one screaming; after all that [...]*. Конструкція складається з дев'яти компонентів, з яких головним уточненим членом виступає *after all that*, що поширюється шістьма уточнювальними компонентами, поєднаними сурядним зв'язком, який притаманний паралельним уточнювальним конструкціям. З них два уточнювальні компоненти *and after a green limousine arrived for Lara* та *and after the campus settled into an eerie quiet* містять члени, що уточнюються, а саме *Lara* та *an eerie quiet* відповідно, які поширюються далі наступними уточнювальними компонентами *whose father was the only doctor in some small town in southern Alabama* та *with no doors slamming and no music playing and no one laughing and no one screaming* відповідно. Зважаючи на це, маємо одну паралельно-послідовну уточнювальну конструкцію, де один уточнений член

модифікується шістьома уточнювальними компонентами, двоє з яких поширюються і далі наступними двома уточнювальними компонентами за допомогою підрядного зв'язка, який притаманний послідовним уточнювальним конструкціям. Варто зазначити, що усі шість уточнювальних компонентів знаходяться у препозиції відносно опорного уточненого члена, у той час як наступні два уточнювальні компоненти знаходяться у постпозиції від тих членів, які вони модифікують. Оскільки у конструкції зафіксовано три уточнені члени, вона відноситься до поліреферентних.

У прикладі (16) паралельно-послідовною уточнювальною конструкцією виступає *стоячи під палючим сонцем посеред безлюдної вулиці Нойдорфа, [...] дивився [...], вдихаючи млоїстий аромат троянди, яка починала відцвітати*. Конструкція складається з чотирьох компонентів, з яких головним уточненням членом виступає *дивився*, що модифікується двома уточнювальними компонентами *стоячи під палючим сонцем посеред безлюдної вулиці Нойдорфа* та *вдихаючи млоїстий аромат троянди*, поєднаними сурядним зв'язком, притаманним паралельним уточнювальним конструкціям. Останній з них містить у собі уточнений компонент *троянди*, який поширюється далі уточнювальним компонентом *яка починала відцвітати*. У підсумку, маємо одну паралельно-послідовну уточнювальну конструкцію, де один уточнений член модифікується двома уточнювальними компонентами, один з яких поширюється наступним уточнювальним компонентом. Варто звернути увагу, що головний уточнений член стоїть у інтерпозиції відносно своїх уточнювальних компонентів. Зважаючи на той факт, що конструкція містить у собі два уточнених члени, вона вважається поліреферентною.

Кількісно паралельно-послідовний підтип комбінованих уточнювальних конструкцій представлений 2 одиницями в англійській мові та 16 одиницями в українській мові, що складає 50% та 51,7% усієї моделі у кожній мові відповідно.

2.3.3.2. Послідовно-паралельні уточнювальні конструкції

Такий підтип уточнювальних конструкцій також було виявлено і в англійській, і в українській мовах. На відміну від попереднього підтипу, цей полягає у тому, що один або декілька компонентів послідовної уточнювальної конструкції ускладнюються іншими уточнювальними компонентами, поєднаних між собою сурядним зв'язком, який притаманний паралельним уточнювальним конструкціям. Наприклад:

(17) англ.: *It was right then, between when I asked about the labyrinth and when she answered me, that I realized the importance of curves, of the thousand places where girls' bodies ease from one place to another, from arc of the foot to ankle to calf, from calf to hip to waist to breast to neck to ski-slope nose to forehead to shoulder to the concave arch of the back to the butt to the etc* [52, с. 3] ‘Саме тоді, між моїм запитанням про лабіринт і її відповіддю, я усвідомив важливість цих бентежних вигинів, де дівоче тіло плавно перетікає з однієї деталі в іншу — зі ступні в гомілку і далі в литку, з литки в стегно, пояс, груди, шию, рівний носик, чоло, плече, спину, дупцю тощо.’;

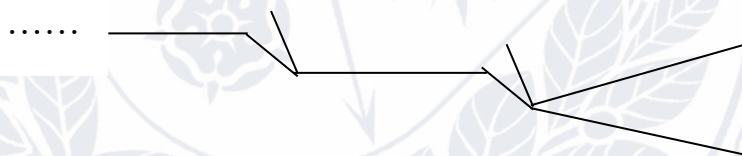

Рис. 2.13. Схема послідовно-паралельної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з англійської мови.

(18) укр.: *Зузанна розповідала про піруети брунатно-зелених плямистих пстругів, які пізньої-пізньої осені вихоплювалися зі швидкої течії, переверталися в повітрі, вигинаючись всім тілом, виблискуючи на світлі, мовби виконуючи якийсь урочистий, тривожний ритуал* [51, с. 22].

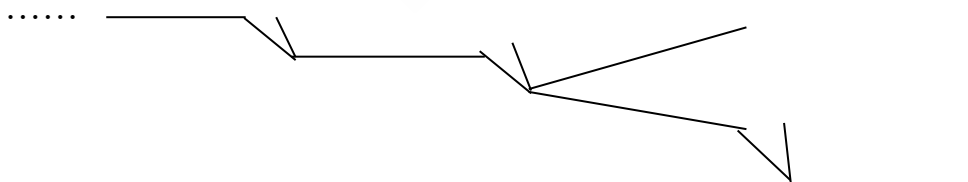

Рис. 2.14. Схема послідовно-паралельної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (17) послідовно-паралельною уточнювальною конструкцією виступає [...] *the importance of curves, of the thousand places where girls' bodies ease from one place to another, from arc of the foot to ankle to calf, from calf to hip to waist to breast to neck to ski-slope nose to forehead to shoulder to the concave arch of the back to the butt to the etc.* Конструкція складається з чотирьох компонентів, з яких першим уточненим членом виступає *of curves*, що модифікується наступним уточнювальним компонентом *of the thousand places where girls' bodies ease from one place to another*. Останній, у свою чергу, виступає уточненим членом відносно наступних уточнювальних компонентів *from arc of the foot to ankle to calf* та *from calf to hip to waist to breast to neck to ski-slope nose to forehead to shoulder to the concave arch of the back to the butt to the etc.*, між якими існує сурядний зв'язок, притаманний паралельним уточнювальним конструкціям. Оскільки у конструкції виявлено два уточнені члени, вона відноситься до поліреферентних. Усі уточнювальні компоненти знаходяться у постпозиції відносно членів, яких вони уточнюють.

У прикладі (18) послідовно-паралельною уточнювальною конструкцією виступає [...] *пстругів, які пізньої-пізньої осені вихоплювалися зі швидкої течії, переверталися в повітрі, вигинаючись всім тілом, виблискуючи на світлі, мовби виконуючи якийсь урочистий, тривожний ритуал*. Конструкція складається з п'яти компонентів, з яких першим уточненим членом виступає *пстругів*, що модифікується уточнювальним компонентом *які пізньої-пізньої осені вихоплювалися зі швидкої течії, переверталися в повітрі*. Останній, у свою чергу, поширюється двома наступними уточнювальними компонентами *вигинаючись всім тілом* та *виблискуючи на світлі*, які поєднані між собою сурядним зв'язком, притаманним паралельним уточнювальним конструкціям. Крім того, останній з них поширюється і далі наступним уточнювальним компонентом *мовби виконуючи якийсь урочистий, тривожний ритуал*. Оскільки у конструкції було

виявлено три уточнені члени, вони відносяться до поліреферентних. Усі уточнювальні компоненти знаходяться у постпозиції відносно компонентів, яких вони уточнюють.

Кількісно послідовно-паралельний підтип комбінованих уточнювальних конструкцій представлений 1 одиницею в англійській мові та 5 одиницями в українській мові, що складає 25% та 16,2% усієї моделі у кожній мові відповідно.

2.3.3.3. Ієрархічно-паралельні уточнювальні конструкції

Такий підтип уточнювальних конструкцій було також виявлено і в англійській мові, і в українській мові. Зазвичай, у простих ієрархічних конструкціях лише один уточнювальний компонент перериває лінійність іншого уточнювального компонента. Однак, аналізуючи вибірку, було помічено уточнювальні конструкції, де цілих два компоненти, поєднані сурядним зв'язком, як у паралельних уточнювальних конструкціях, поширювали елемент іншого уточнювального члена, перериваючи лінійність усієї уточнювальної конструкції. Наприклад:

(19) англ.: *Or Robert E. Lee, who, many years after the war, in a dying delirium, announced, "Strike the tent!"* [52, с. 9] 'Або Роберт Лі, який, через багато років після закінчення війни, марячи перед смертю, вигукнув: «Атакуємо шатро! »';

Рис. 2.15. Схема ієрархічно-паралельної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з англійської мови.

(20) укр.: *На честь шлюбу принцеси з князем баварським Леопольдом гміна Станиславова створила фундацію, яка призначає одній бідній, працюючій та порядній дівчині, народженій у Станиславові, хоч якого б вона була віровизнання, посаг у 360 корон на рік* [51, с. 8].

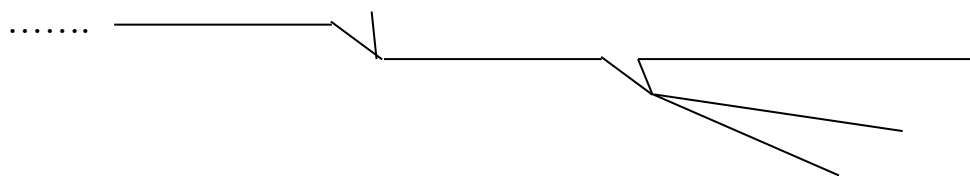

Рис. 2.16. Схема ієрархічно-паралельної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (19) ієрархічно-паралельною уточнювальною конструкцією виступає [...] *Robert E. Lee, who, many years after the war, in a dying delirium, announced, "Strike the tent!"*. Ця конструкція складається з чотирьох компонентів. Перший компонент *Robert E. Lee* виступає уточненим членом, який поширюється наступним *who [...] in a dying delirium, announced, "Strike the tent!"*, і останній, у свою чергу, модифікується ще двома уточнювальними компонентами, які ніби вклинюються в нього, перериваючи лінійність усієї конструкції. Таким чином, елемент *who [...] in a dying delirium, announced, "Strike the tent!"* виступає також уточненим членом, який модифікується двома уточнювальними компонентами *many years after the war* та *in a dying delirium*, які поєднані сурядним зв'язком, що притаманно паралельним уточнювальним конструкціям. Отже, уся конструкція є ієрархічно-паралельною. Загалом у цьому прикладі виявлено два уточнених компоненти, тому уся конструкція уточнення відноситься до поліреферентних. Уточнювальні компоненти конструкції розташовані контактено та у постпозиції відносно членів, яких вони уточнюють.

У прикладі (20) можна знайти уточнювальну конструкцію [...] *фундацію, яка призначає одній бідній, працюючій та порядній дівчині, народженій у Станиславові, хоч якого б вона була віровизнання, посаг у 360 корон на рік*. Ця конструкція складається з чотирьох компонентів. Перший компонент *фундацію* виступає уточненим членом, який поширюється уточнювальним компонентом *яка призначає одній бідній, працюючій та порядній дівчині [...] посаг у 360 корон на рік*. Крім того, останній також містить у собі уточнений член *дівчині*, який поширюється двома уточнювальними членами *народженій у Станиславові* та *хоч якого б вона була віровизнання*, які поєднані сурядним зв'язком, що робить

ую уточнювальну конструкцію ієрархічно-паралельною. У конструкції було виявлено декілька уточнених членів, тому вона відноситься до поліреферентних. Усі уточнювальні компоненти знаходяться у постпозиції відносно членів, яких вони уточнюють.

Кількісно ієрархічно-паралельний підтип комбінованих уточнювальних конструкцій представлений 1 одиницею в англійській мові та 1 одиницею в українській мові, що складає 25% та 3,2% усієї моделі у кожній мові відповідно.

2.3.3.4. Паралельно-ієрархічні уточнювальні конструкції

Такий підтип уточнювальних конструкцій було виявлено лише в українській мові. Цей підтип полягає у тому, що один або декілька уточнювальних компонентів переривають лінійність паралельної уточнювальної конструкції, ніби втручаючись в її склад. Наприклад:

(21) укр.: Робила вигляд, що все це просто так, що їй заманулося одягнути сукню з атласу, пошиту для костюмованого балу в театрі, зі звичайної собі примхи, і, раз по раз зазираючи в дзеркало, морщила носика: «Страхоття» [51, с. 6].

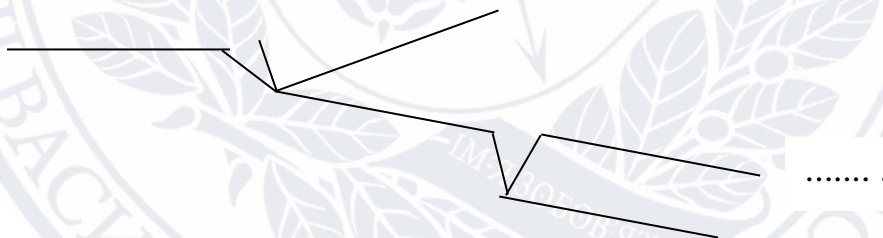

Рис. 2.17. Схема паралельно-ієрархічної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (21) паралельно-ієрархічною уточнювальною конструкцією виступає *робила вигляд, що все це просто так, що їй заманулося одягнути сукню з атласу, пошиту для костюмованого балу в театрі, зі звичайної собі примхи [...]*. Конструкція складається з чотирьох компонентів, де головним уточненим членом виступає *робила вигляд*, який модифікується двома уточнювальними компонентами *що все це просто так* та *що їй заманулося одягнути сукню з*

атласу, [...], зі звичайної собі примхи, які поєднані між собою сурядним зв'язком, притаманним паралельним уточнювальним конструкціям. Крім того, останній з них містить у собі інший уточнений член сукню з атласу, який поширюється уточнювальним компонентом пошити для костюмованого балу в театрі, що вклинюється та перериває лінійність уточнювальної конструкції. Загалом, маємо паралельно-ієрархічну уточнювальну конструкцію. Було виявлено два уточнені члени, тому відносимо конструкцію до поліреферентних. Усі уточнювальні компоненти стоять у постпозиції відносно члена, який вони уточнюють.

Кількісно паралельно-ієрархічний підтип комбінованих уточнювальних конструкцій не виявлений в англійській мові, але представлений 1 одиницею в українській мові, що складає 0% та 3,2% усієї моделі у кожній мові відповідно.

2.3.3.5. Послідовно-ієрархічні уточнювальні конструкції

Такий підтип уточнювальних конструкцій було виявлено лише в українській мові. Цей підтип полягає у тому, що один або декілька уточнювальних компонентів переривають лінійність послідовної уточнювальної конструкції, ніби втручаючись в її склад. Наприклад:

(22) укр.: До кого вона приходить з плачем серед ночі, коли цей хлопуньо з кам'яним серцем, її чоловік, викрешуватиме з неї іскри, як зі своїх цвинтарних ангелів? [51, с. 15].

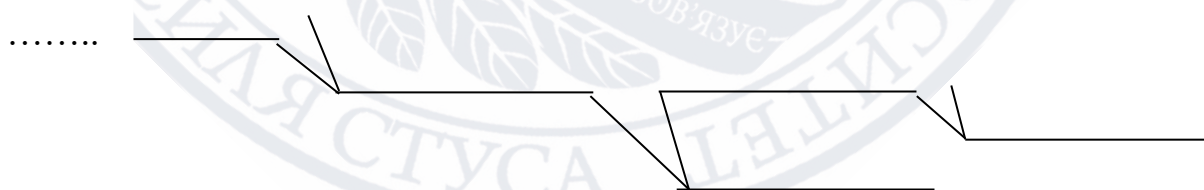

Рис. 2.18. Схема послідовно-ієрархічної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (22) послідовно-ієрархічною уточнювальною конструкцією виступає [...] *серед ночі, коли цей хлопуньо з кам'яним серцем, її чоловік, викрешуватиме з неї іскри, як зі своїх цвинтарних ангелів*. Конструкція

складається з чотирьох компонентів. Перший уточнений член *серед ночі* модифікується уточнювальним компонентом *коли цей хлопуньо з кам'яним серцем [...] викрешуватиме з неї іскри*, який, у свою чергу поширюється наступним уточнювальним компонентом *як зі своїх цвинтарних ангелів*. Однак, можна помітити, що один з цих компонентів, а саме *коли цей хлопуньо з кам'яним серцем [...] викрешуватиме з неї іскри* містить у собі інший уточнений член *цей хлопуньо з кам'яним серцем*, який поширюється уточнювальним компонентом *її чоловік*, що вклинюється та перериває лінійність усієї уточнювальної конструкції. Тому, у підсумку отримуємо послідовно-ієрархічну уточнювальну конструкцію. Було знайдено три уточнені члени, тому конструкція відноситься до поліреферентних. Усі уточнювальні компоненти знаходяться у постпозиції відносно членів, яких вони уточнюють.

Кількісно послідовно-ієрархічний підтип комбінованих уточнювальних конструкцій не виявлений в англійській мові, але представлений 7 одиницями в українській мові, що складає 0% та 22,5% усієї моделі у кожній мові відповідно.

2.3.3.6. Ієрархічно-послідовні уточнювальні конструкції

Такий підтип уточнювальних конструкцій було також виявлено лише в українській мові. Зазвичай, у простих ієрархічних конструкціях лише один уточнювальний компонент перериває лінійність іншого уточнювального компонента. Однак, аналізуючи вибірку з української мови, було помічено таку уточнювальну конструкцію, де цілих два компоненти, поєднані підрядним зв'язком, як у послідовних уточнювальних конструкціях, поширювали елемент іншого уточнювального члена, перериваючи лінійність усієї уточнювальної конструкції. Розглянемо цей феномен детальніше:

(23) укр. *[...] розмішувати у велетенському казані сірувату рідину, яка на очах змінювалась, ставала густішою, схожою на топлений лій, смерділа отруйно й загрозливо, деручи в горлі, викликаючи на очі сльози, парувала сизими хмарами, які висіли під стелею тісного й темного будиночка, на який подружжю Ангерів вистачало грошей, [...]* [51, с. 4].

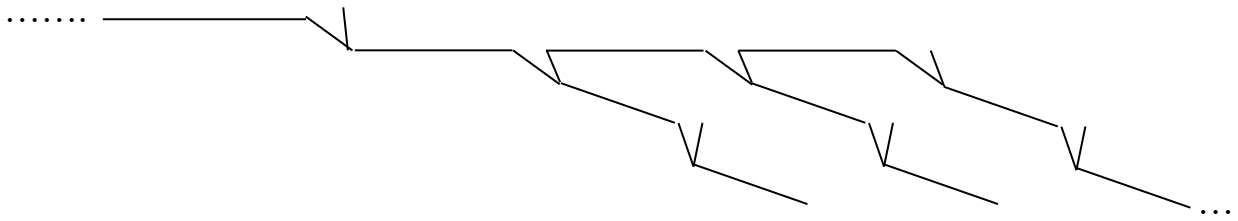

Рис. 2.19. Схема ієрархічно-послідовної уточнювальної конструкції у наведеному прикладі з української мови.

У прикладі (23) ієрархічно-послідовною уточнювальною конструкцією виступає [...] *сіривату рідину, яка на очах змінювалась, ставала густішою, схожою на топлений лій, смерділа отруйно й загрозово, деручи в горлі, викликаючи на очі сльози, парувала сизими хмарами, які висіли під стелею тісного й темного будиночка, на який подружжю Ангерів вистачало грошей, [...]*. Конструкція складається з восьми компонентів, де головний уточнений член *сіривату рідину* модифікується уточнювальним компонентом *яка на очах змінювалась, [...]*, *смерділа отруйно й загрозово, [...]*, *парувала сизими хмарами*. Лінійність цієї конструкції переривається тим, що два члени цього компонента, а саме *змінювалась* та *смерділа отруйно й загрозово* стають уточненими, оскільки поширюються наступними уточнювальними компонентами. Уточнений член *змінювалась* модифікується уточнювальним компонентом *ставала густішою*, який, у свою чергу виступає уточненим членом відносно іншого уточнювального компонента *схожою на топлений лій*. Уточнений член *смерділа отруйно й загрозово* модифікується уточнювальним компонентом *деручи в горлі*, який, у свою чергу, виступає уточненим членом відносно іншого уточнювального компонента *викликаючи на очі сльози*. Крім того, конструкція містить ще один уточнений член *сизими хмарами*, що поширюється уточнювальним компонентом *які висіли під стелею тісного й темного будиночка*, який, у свою чергу виступає уточненим членом відносно іншого уточнювального компонента *на який подружжю Ангерів вистачало грошей*. Таким чином, ми маємо три послідовні уточнювальні конструкції, дві з яких переривають лінійність одного уточнювального компонента, а одна просто його поширює, тому уся конструкція буде називатися ієрархічно-послідовною.

У конструкції виявлено декілька уточнених членів, що робить її поліреферентною. Усі уточнювальні компоненти стоять у постпозиції відносно членів, яких вони уточнюють.

Кількісно ієрархічно-послідовний підтип комбінованих уточнювальних конструкцій не виявлений в англійській мові, але представлений 1 одиницею в українській мові, що складає 0% та 3,2% усієї моделі у кожній мові відповідно.

Узагальнюючи результати, проведені при дослідженні комбінованої структурної моделі уточнювальних конструкцій, можна зробити висновок, що паралельно-послідовні уточнення значно переважають серед інших підтипів цієї моделі в обох мовах. Послідовно-паралельні та ієрархічно-паралельні уточнювальні конструкції було також знайдено і в англійській, і в українській мовах, однак, їхня кількість значно менша. Було також виявлено приклади послідовно-ієрархічних уточнювальних конструкцій, і хоч в англійській мові не було знайдено жодного, але в українській мові цей підтип є одним з найбільш поширених у межах комбінованих уточнювальних конструкцій. Крім того, лише в українській мові було зафіксовано по одному прикладу паралельно-ієрархічних та ієрархічно-послідовних уточнювальних конструкцій, однак, я вважаю за доцільним виділяти їх як окремі підтипи комбінованої моделі уточнювальних конструкцій, адже при подальшому аналізі інших творів у різних стилях їхня кількість може поповнитися. Причина того, що в українській мові було зафіксовано значно більше уточнень такої моделі, може полягати у тому, що українська мова є синтетичною, а не аналітичною, а отже в українській мові легше побудувати структури уточнення; вони будуть різноманітнішими, завдяки нефіксованому порядку слів, який ми не можемо спостерігати в англійській мові. Крім того, в українській мові набагато простіше розташувати уточнювальні компоненти дистантно від уточнених членів, оскільки закінчення, використані у словоформах уточнювальних компонентів, вкажуть, що саме поширюється; у той час як в англійській мові майже завжди уточнювальний компонент повинен стояти біля уточненого члена, щоб їхній безпосередній зв'язок можна було прослідкувати.

Кількісно комбінована модель уточнювальних конструкцій представлена 4 одиницями в англійській мові та 31 одиницею в українській мові, що складає 0,55% та 2,7% усієї вибірки у кожній мові відповідно.

Для наочності висновків, результати аналізу статистичних даних дібраних уточнень комбінованої моделі подано у таблиці 2.2, яка відображає якісне та кількісне співвідношення уточнювальних конструкцій:

Таблиця 2.2

**Кількісні та якісні характеристики комбінованої моделі
уточнювальних конструкцій в англійській та українській мовах**

Структурна модель		Кількість прикладів в досліджуваних мовах		Всього
		Англійська	Українська	
Комбі- нована	Паралельно- послідовні	2 (50%)	16 (51,7%)	18 (51,5%)
	Послідовно- паралельні	1 (25%)	5 (16,2%)	6 (17,2%)
	Ієрархічно- паралельні	1 (25%)	1 (3,2%)	2 (5,7%)
	Паралельно- ієрархічні	-	1 (3,2%)	1 (2,8%)
	Послідовно- ієрархічні	-	7 (22,5%)	7 (20%)
	Ієрархічно- послідовні	-	1 (3,2%)	1 (2,8%)
Всього		4 (100%)	31 (100%)	35 (100%)

Оскільки в обох досліджуваних мовах було виявлено приклади усіх структурних моделей уточнювальних конструкцій, за винятком трьох підтипів комбінованої моделі, можна зробити висновок, що уточнювальні конструкції мають універсальний характер, а їхнє різноманіття говорить про доволі великий арсенал засобів вираження уточнення як в англійській, так і в українській мовах.

Для наочності висновків, результати аналізу статистичних даних дібраних уточнень подано у таблиці 2.3, яка відображає якісне та кількісне співвідношення уточнювальних конструкцій:

Таблиця 2.3

Кількісні та якісні характеристики структури уточнювальних конструкцій в англійській та українській мовах

Структурна модель		Кількість структурних моделей в досліджуваних мовах		Всього
		Англійська	Українська	
Однореферентна	Базова	723 (87,9%)	873 (77,6%)	1596 (81,9%)
	Паралельна	53 (6,5%)	44 (3,9%)	97 (4,9%)
Поліреферентна	Послідовна	40 (4,8%)	167 (14,9%)	207 (10,7%)
	Ієрархічна	2 (0,25%)	10 (0,9%)	12 (0,7%)
	Комбінована	4 (0,55%)	31 (2,7%)	35 (1,8%)
Всього		822 (100%)	1125 (100%)	1947 (100%)

Як показують результати дослідження, узагальнені у таблиці 2.3, однореферентні структури, особливо уточнювальні конструкції базової моделі, є найбільш поширеними і продуктивними, тому що адресанту найлегше їх сформулювати, а адресату найпростіше їх сприймати, оскільки приклади таких конструкцій не занадто обтяжливі інформативно. З їхньою допомогою найлегше досягти комунікативної мети.

Поліреферентні структури, на відміну від попередніх, не так сильно поширені, особливо в діалогічному мовленні, однак, вони є показником майстерності мовця володіти мовою, а також максимально детально та прецизійно викласти інформацію. Загалом, прикладів уточнювальних конструкцій ієрархічної та комбінованої структурних моделей значно менше, ніж інших виокремлених типів, через синтаксичне, а також семантичне навантаження, а отже і когнітивну складність. У (квазі)спонтанному мовленні

вони майже непоширені, оскільки вимагають попереднього продумування та осмислення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У роботі було проведено аналіз структури уточнювальних конструкцій. Розглядалася кількість референтів у таких конструкціях, кількість уточнювальних компонентів, позиційність уточненого та уточнювальних членів відносно один одного, а також синтаксичні зв'язки, які виникають між ними.

Було виявлено, що позиційність компонентів конструкцій уточнення впливає на їхні смислові відтінки, а також на логічні наголоси у реченнях з такими конструкціями. Коли уточнювальний компонент стоїть у препозиції відносно уточненого, читач звертає на них більшу увагу, аніж при нейтральному розташуванні компонентів, коли уточнювальний компонент знаходиться після члена, який він поширює.

При дослідженні вибіркового матеріалу з англійської та української мов, врахувавши спостереження інших дослідників, було розроблено нову класифікацію уточнювальних конструкцій, яка включає у себе 5 структурних моделей з наступними типами зв'язків: базова модель, паралельна модель, послідовна модель, ієрархічна модель та комбінована модель, остання з яких складається з 6 підтипів, що поєднують у собі властивості усіх попередньо названих моделей: паралельно-послідовні, послідовно-паралельні, ієрархічно-паралельні, паралельно-ієрархічні, послідовно-ієрархічні та ієрархічно-послідовні уточнювальні конструкції. Гіпотетично, можна припустити існування змішаного підтипу комбінованої моделі, який включав би не два, а три типи зв'язків, однак, жодного прикладу не було виявлено ні в англійській, ні в українській мовах. Окрім цього, деякі з підвидів комбінованої структурної моделі було виявлено лише в українській мові, можливо, завдяки її синтетичному характеру, що забезпечує дещо більше різноманіття вираження уточнювальних конструкцій внаслідок нефіксованого порядку слів та наявності широкого арсеналу закінчень, з допомогою яких більше компонентів можна поширити у межах одного речення. Однак, не можна беззаперечно стверджувати, що прикладів таких конструкцій зовсім немає в англійській мові; для

грунтовнішого аналізу необхідно дослідити твори й інших авторів у різних стилях.

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1. Семантико-комунікативні особливості уточнювальних конструкцій

Розглядаючи граматичну категорію уточнення, можна відмітити, що зміст уточнювальних конструкцій відіграє навіть більшу роль, ніж форма, оскільки уточнення – не стільки мовне, скільки мовленнєве утворення, що є контекстуально зумовленим, а тому необхідним є розгляд і семантичних функцій цього феномена.

Для того, щоб систематизувати різноманітні види конструкцій уточнення у досліджуваних мовах, необхідно проаналізувати їхні семантико-комунікативні функції. Для опису семантико-комунікативних функцій уточнювальних конструкцій у сучасній англійській та українській мовах, були використані спостереження М. Я. Оленяк.

Було виокремлено **4** наступні **типи семантико-комунікативних функцій уточнювальних конструкцій**: конкретизація, узагальнення, порівняння, протиставлення.

3.1.1. Конкретизуючі уточнювальні конструкції

Аналізуючи уточнення в англійській та українській мовах, було виявлено велику кількість уточнювальних компонентів, функція яких – надати додаткову інформацію про референт, яка б глибше та точніше його характеризувала, надавала конкретніші деталі про нього, наприклад, додаткову характеристику, більш релевантну ознаку, суб'єктивну оцінку, точніший час чи місце тощо. Такий тип конструкцій покликаний поширювати певний член речення, надаючи більш конкретну інформацію, роблячи акцент на певних деталях, а тому такі уточнення було названо конкретизуючими. Наприклад:

(1) англ.: *As darkness spread that evening, the frogs croaked and a few newly resurrected insects buzzed about campus, and the four of us—Takumi, Lara, the Colonel, and I—walked through the cold gray light of a full moon to the Smoking Hole* [52, с. 25] ‘Коли запала вечірня темрява, закумкали жаби і задзижчали нещодавно воскреслі комахи, ми вчотирьох — Такумі, Лара, Полковник і я — пішли до яскині.’;

(2) укр.: *Нині вранці, коли Петро вмивався, я випадково злила йому окропу на руки* [51, с. 15].

У наведеному прикладі з англійської мови, приклад (1), конкретизуючою уточнювальною конструкцією в реченні виступає [...] *the four of us—Takumi, Lara, the Colonel, and I*— [...]. Уточнювальний компонент *Takumi, Lara, the Colonel, and I* надає більш детальну інформацію про уточнений компонент *the four of us*: виконує функцію ідентифікації, вказує про кого саме йде мова, конкретні 4 особи, тим самим конкретизуючи свій референт.

У висвітленому прикладі з української мови, приклад (2), конкретизуючою уточнювальною конструкцією в реченні виступає *Нині вранці, коли Петро вмивався* [...]. Перед нами знову ж таки базова уточнювальна конструкція, яка складається з двох компонентів: уточнювального (*коли Петро вмивався*), та уточненого (*нині вранці*). Уточнювальний елемент вказує більш точний час, про який йде мова, що знову ж таки конкретизує уточнений елемент.

Синтаксично в реченні конкретизуючі уточнювальні конструкції можуть виступати в ролі присудка, підмета, додатка, означення, обставини або іменної частини складеного іменного присудка.

Кількісно конкретизуючий тип уточнювальних конструкцій представлений 753 одиницями в англійській мові та 944 одиницями в українській мові, що складає 91,6% і 83,9% усього репрезентативного матеріалу у кожній мові відповідно.

3.1.2. Узагальнюючі уточнювальні конструкції

Іншим засобом вираження уточнювальних відношень у реченні є узагальнення. У процесі дослідження, було виявлено узагальнюючі уточнювальні конструкції, які, на відміну від конкретизуючих, не лише поширюють певний член речення, але й надають ще конотативну інформацію, важливу на думку мовця. У той час як конкретизуючі уточнювальні конструкції роблять акцент на деталях, що стосуються референта, узагальнюючі уточнення акцентують більше фонову інформацію, яка також до нього відноситься. Наприклад:

(3) англ.: *I focused on precalc and biology, the two classes that most deeply threatened my goal of a 3.4 GPA* [52, с. 13] ‘Я зосередився на математиці й біології — саме ці два предмети були реальною загрозою моїм планам заробити середній бал не нижче 3,4.’

(4) укр.: *Петро міцно спить, як завжди, геть чисто білий, обліплений товстим шаром пилуки, що перетворилась на ньому на зашкарублу скоринку: вона потріскалась і промережилась густою сіткою візерунків* [51, с. 17].

У наведеному прикладі з англійської мови, приклад (3), узагальнюючою уточнювальною конструкцією в реченні виступає [...] *precalc and biology, the two classes that most deeply threatened my goal of a 3.4 GPA*, що складається з уточненого компонента *precalc and biology* та уточнювального *the two classes that most deeply threatened my goal of a 3.4 GPA*. Говорячи про референт, *precalc and biology*, мовець також відмічає, що ці два предмети становлять загрозу його планам заробити гарний бал. Таким чином, він надає додаткову фонову інформацію, що відноситься до референта, але на яку він вважає, що також варто звернути увагу, уточнюючи, чому саме він вирішив зосередитися саме на цих предметах.

У висвітленому прикладі з української мови, приклад (4), узагальнюючою уточнювальною конструкцією в реченні виступає *Петро міцно спить, як завжди* [...]. Уточнюваний компонент, *Петро міцно спить*, модифікується уточнювальним компонентом *як завжди*. Таким чином, мовець не просто вказує

те, що чоловік спить міцно, але й зауважує, що це відбувається постійно, узагальнюючи надану інформацію.

Синтаксично в реченні узагальнюючі уточнювальні конструкції можуть виступати в ролі підмета, додатка або обставини.

Узагальнюючий тип уточнювальних конструкцій в обох мовах зустрічається значно рідше, ніж конкретизуючий тип: кількісно він представлений 7 одиницями як в англійській мові, так і в українській мові, що складає лише 0,9% і 0,6% усього репрезентативного матеріалу у кожній мові відповідно.

3.1.3. Порівняльні уточнювальні конструкції

Аналізуючи репрезентативний матеріал, було виявлено також наступний засіб вираження уточнювальних відношень у реченні, а саме – порівняння. В основі порівняльних уточнювальних конструкцій лежить аналогія. В обох досліджуваних мовах, такий тип уточнень реалізується в синтаксичних порівняннях, що полягає у співставленні явищ, предметів чи ознак, базуючись на їхній подібності. Використовуючи такі уточнення, мовець може точніше передавати, наприклад, відтінки кольору, детальніше розповідати про емоції чи відчуття, які легше описати за допомогою суб'єктивних асоціацій, метафоричних порівнянь.

Порівняльний тип уточнювальних конструкцій включає наступні маркери для уточнювальних компонентів:

- а) в англійській мові: *like, just like, as if, as, just as, as though*;
- б) в українській мові: *як, мов, наче, ніби, мовби, немов*.

Порівняльний тип уточнювальних конструкцій можна проілюструвати за допомогою наступних прикладів:

(5) англ.: *It needed to be said, but the words made the whole thing horribly uncomfortable, like watching your grandparents kiss* [52, с. 1] ‘Це треба було сказати, але від цих слів стало страшенно ніяково — от як коли в тебе на очах цілуються дідусь і бабуся.’

(6) Фестенбургова сичить на нас, як розлючена гуска, ще й надимає воло [51, с. 3].

У наведеному прикладі з англійської мови, приклад (5), порівняльною уточнювальною конструкцією в реченні виступає [...] *horribly uncomfortable, like watching your grandparents kiss*. В ролі уточненого компонента можемо побачити *horribly uncomfortable*, він поширюється уточнювальним компонентом *like watching your grandparents kiss*. Мовець наводить приклад, коли перед тобою цілуються дідусь та бабуся, що, очевидно, досить некомфортно для нього, і він вважає, що більшість людей зрозуміють це відчуття. Таким чином, він намагається краще, ясніше передати відчуття дискомфорту.

У висвітленому прикладі з української мови, приклад (6), порівняльною уточнювальною конструкцією в реченні виступає *Фестенбургова сичить на нас, як розлючена гуска [...]*. Уточнений компонент *Фестенбургова сичить на нас* модифікується уточнювальним компонентом *як розлючена гуска*. Для того, щоб краще передати як саме розлютилася жінка, мовець вдається до порівняння, він порівнює її “сичання” з сичанням гуски, і, відповідно, з допомогою цієї асоціації, адресат має чіткіше розуміння того, про що йде мова.

Синтаксично в реченні порівняльні уточнювальні конструкції можуть виступати в ролі підмета, додатка, означення, обставини, присудка або іменної частини складеного іменного присудка.

Кількісно порівняльний тип уточнювальних конструкцій представлений 56 одиницями в англійській мові та 168 одиницями в українській мові, що складає 6,8% і 14,9% усього репрезентативного матеріалу у кожній мові відповідно.

3.1.4. Протиставні уточнювальні конструкції

Останнім засобом вираження уточнювальних відношень в реченні при аналізі репрезентативного матеріалу англійської та української мов було виявлено протиставлення. Тип протиставних уточнювальних конструкцій включає протиставлення понять, які є протилежними або суперечать один одному. Такий вид уточнювальних конструкцій реалізується в результаті

протиріччя, а уточнений та уточнювальний компоненти відображають два явища – припустиме та дійсне. У таких конструкціях, уточнювальний компонент ніби виключає певний аспект, коли модифікує свій референт, наче говорячи, що це «саме так, а ніяк по-іншому». Таким чином, мовець робить певний акцент на уточненому компоненті.

В наступних реченнях наводяться приклади протиставних уточнювальних конструкцій:

(7) англ.: *After the campus settled into an eerie quiet, with no doors slamming and no music playing and no one laughing and no one screaming* [52, с. 11] ‘Після того як на території школи запанувала моторошна тиша, ніхто не грюкав дверима, стихла музика, ніхто не реготав і не галасував.

(8) укр.: *Але серце у нього живе, не кам’яне* [51, с. 35].

У наведеному прикладі з англійської мови, приклад (7), протиставною уточнювальною конструкцією в реченні виступає [...] *eerie quiet, with no doors slamming and no music playing and no one laughing and no one screaming* [...]. Можна побачити два компоненти: уточнений компонент *eerie quiet* та уточнювальний компонент *with no doors slamming and no music playing and no one laughing and no one screaming*. За допомогою протиставної уточнювальної конструкції, мовець описує тишу. Протиставленням слугує ситуація, якби школярі грюкали дверима, слухали гучну музику, гучно сміялися чи галасували – звичайний день у школі. Однак, на момент мовлення цього всього не відбувається, і мовець вказує це, щоб зробити акцент, на скільки в школі було тихо.

У висвітленому прикладі з української мови, приклад (8), протиставною уточнювальною конструкцією в реченні виступає [...] *живе, не кам’яне*. Базова уточнювальна конструкція складається з двох компонентів: уточнювальний компонент *живе*, який модифікується уточнювальним компонентом *не кам’яне*. Протиставляються дві протилежні характеристики, якими можна було б описати серце: живе (тепле, чуттєве) та кам’яне (холодне, байдуже). За допомогою

протиставної уточнювальної конструкції мовець вказує на те, що чоловік був саме чуттєвим, співчутливим, а не холодним, неприступним.

Синтаксично в реченні протиставні уточнювальні конструкції можуть виступати в ролі присудка, підмета, додатка, означення або обставини.

Як і узагальнюючий тип, протиставний тип уточнювальних конструкцій в обох мовах зустрічається досить рідко. Кількісно він представлений 6 одиницями як в англійській мові, так і в українській мові, що складає лише 0,7% і 0,6% усього репрезентативного матеріалу у кожній мові відповідно.

Для наочності висновків, результати аналізу статистичних даних дібраних уточнень подано у таблиці 3.1, яка відображає кількісне та якісне співвідношення семантико-комунікативних типів уточнювальних конструкцій в досліджуваних мовах:

Таблиця 3.1

Кількісні та якісні характеристики семантико-комунікативних типів уточнювальних конструкцій в англійській та українській мовах

Семантико-комунікативний тип	Мова		Всього
	Англійська	Українська	
Конкретизуючий	753 (91,6%)	944 (83,9%)	1697 (87,2%)
Узагальнюючий	7 (0,9%)	7 (0,6%)	14 (0,7%)
Порівняльний	56 (6,8%)	168 (14,9%)	224 (11,5%)
Протиставний	6 (0,7%)	6 (0,6%)	12 (0,6%)
Всього	822 (100%)	1125 (100%)	1947 (100%)

Як показують результати дослідження, узагальнені у таблиці 3.1, конкретизуючі уточнювальні конструкції є найбільш поширеними і продуктивними в обох мовах. Однак, кожен з виокремлених типів є важливим для реалізації прагматики уточнення, оскільки усі вони відображають логічне пізнання світу та семантичні форми мислення. У процесі мовлення, адресат використовує кожен з наведених типів уточнювальних конструкцій для того,

щоб більш чітко, зрозуміло та повно передати свої думки, емоції, враження, спостереження тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У роботі було проведено аналіз семантико-комунікативних функцій уточнювальних конструкцій, опираючись на семантичні відношення уточненого та уточнювального компонентів. Репрезентативний матеріал з англійської та української мов було поділено на 4 групи, а саме: конкретизуючі уточнювальні конструкції, узагальнюючі уточнювальні конструкції, порівняльні уточнювальні конструкції та протиставні уточнювальні конструкції. З результатів аналізу статистичних даних, було виявлено, що конкретизуючі уточнювальні конструкції значно переважають в обох мовах. Тим не менш, усі наведені типи уточнювальних конструкцій активно використовуються мовцями, щоб чіткіше та повніше проілюструвати свої думки, емоції, враження, спостереження тощо. Тому, кожний з названих типів відіграє важливу роль в мовленні. Конкретизуючі уточнювальні конструкції надають глибшу, більш точну інформацію про референт; узагальнюючі уточнювальні конструкції акцентують більше фонову інформацію, що стосується референта; порівняльні уточнювальні конструкції допомагають мовцю передавати свої емоції чи відчуття за допомогою аналогій, асоціацій, метафоричних порівнянь; нарешті, протиставні уточнювальні конструкції реалізуються в результаті протиріччя, роблячи певний додатковий акцент на уточненому компоненті.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. На території пострадянського простору уточнення відмежовують від інших граматичних категорій, однак, західноєвропейські лінгвісти не надають уточненням такого значення та вивчають їх лише як частину відокремленої прикладки.

Лінгвісти визначають уточнення як самостійне явище синтаксису, основна функція якого – внести додаткову інформацію у речення. Було визначено, що і головні, і другорядні члени речення можуть бути поширеними уточненням. Однак, усе ще залишається ряд питань, на які потрібно знайти відповідь, наприклад, особливості комбінаторики уточнювальних конструкцій, арсенал засобів вираження уточнення, частотність вживання уточнювальних конструкцій.

Конструкція уточнення складається двох компонентів – уточненого та уточнювального, останній з яких часто, але не завжди, супроводжується маркерами *точніше, а саме, власне* і т. д. Члени уточнювальних конструкцій можуть розташовуватися не тільки контактено, але й дистантно, а уточнювальний компонент може займати постпозицію, препозицію або інтерпозицію відносно уточненого члена. Також, позиційність компонентів може впливати на експресивне значення уточнення, змінювати інтонацію конструкцій. неодноразово відмічалась й особлива інтонація уточнень, на яку також впливають знаки пунктуації та ритм.

2. Деякі граматичні категорії, а саме прикладка, вставка, однорідні члени речення, включення, виключення та пояснення необхідно відмежовувати від уточнення. При окремих обставинах, ці ж граматичні явища можуть також виступати у ролі уточнення, однак, трансформація їх в уточнення, може змінювати зміст повідомлення.

3. Розташування компонентів уточнення впливає на їхні смислові відтінки, а також на логічні наголоси у реченнях з такими конструкціями. У разі постпозиції уточнювального компонента відносно уточненого, конструкція має

нейтральний характер, однак, адресат звертає на уточнювальні компоненти більшу увагу, коли вони стоять перед уточненим членом.

Багато лінгвістів уже запропонували ґрунтовні класифікації уточнювальних конструкцій, однак, досі не існує універсальної класифікації, яку визнали б усі дослідники. Існуючі класифікації структурних моделей уточнювальних конструкцій було доповнено 1 моделлю, що дає підстави групувати уточнення на 5 структурних моделей з різними типами зв'язків: базова модель, паралельна модель, послідовна модель, ієрархічна модель та комбінована модель. Комбіновану модель було поділено на 6 підтипів, що поєднують у собі властивості усіх моделей, вказаних вище: паралельно-послідовні, послідовно-паралельні, ієрархічно-паралельні, паралельно-ієрархічні, послідовно-ієрархічні та ієрархічно-послідовні уточнювальні конструкції.

Було висунуто припущення існування змішаного підтипу комбінованої моделі, який включав би не два, а три типи зв'язків, проте, у жодній з досліджуваних мов не було зафіксовано прикладів таких конструкцій. Також, не усі з підвидів комбінованої структурної моделі було зафіксовано в англійській мові, можливо, через те що, українська мова має синтетичний характер, а тому трохи більше способів вираження уточнювальних конструкцій; причиною цього є нефіксований порядок слів та широкий арсенал закінчень, які уможливають модифікацію більшої кількості компонентів у межах одного речення. Однак, не варто робити висновок, що англійська мова зовсім не має прикладів таких конструкцій; спершу необхідно проаналізувати твори більшої кількості авторів у різних стилях.

4. Репрезентативний матеріал з англійської та української мов вдалося розподілити на 4 типи, зокрема було виокремлено: конкретизуючі уточнювальні конструкції, узагальнюючі уточнювальні конструкції, порівняльні уточнювальні конструкції та протиставні уточнювальні конструкції. І хоча конкретизуючі уточнювальні конструкції складають більшу частину вибірки з обох мов, кожен з проілюстрованих типів уточнювальних конструкцій відіграє важливу роль у процесі мовлення, розширюючи мовний арсенал мовця, надаючи йому засоби

для більш чіткого, глибшого вираження своїх думок, емоцій, вражень, спостережень тощо.

До сьогодні вчені розглянули граматичну категорія уточнення тільки на рівні речення та парцельованих конструкцій, отож, вивчення уточнення на рівні тексту є перспективою для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адмони В. Г. Завершенность конструкции как явление синтаксической формы. *Вопросы языкознания*. 1958. № 1. С. 11–117.
2. Александрова Т. А. Уточняющие обособленные члены предложения. *Русский язык в школе*. 1974. №2. С. 15–21.
3. Ашмарина И. Л. Уточнение как член предложения в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. СПб., 1999. 20 с.
4. Бабайцева В. В. Система членов предложения в современном русском языке. М.: Просвещение, 1988. 287с.
5. Бабайцева В. В. Место переходных явлений в системе языка (на материале частей речи). *Переходность и синкретизм в языке и речи* : [межвуз. сб. науч. тр.]. М., 1991. С. 3–14.
6. Бабайцева В. В. Предложение как многоаспектная единица синтаксиса. *Русский язык в школе*. 1984. № 3. С. 78–82.
7. Бабайцева В. В. Синкретизм в системе логико-синтаксических типов семантики простого предложения. *Исследование языковых единиц в их динамике и взаимодействии*. Москва. Уфа, 2000. С. 71–83.
8. Богданов В. В. Роль вторичной предикативности в построении связного текста. *Семантика и прагматика синтаксических единств.* Калинин, 1981. С. 5 – 13.
9. Бондаренко Ф. Н. О некоторых вопросах синтаксиса. *Русский язык в школе*. 1952. № 2. С. 18–25.
10. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка. *Высш. шк.*, 1973. 328 с.
11. Валгина Н. С. Актуальные проблемы современной русской пунктуации. М. : Высш. школа, 2004. 258 с.
12. Валгина Н. С. Русская пунктуация: принципы и назначение. М. : Просвещение, 1979. 124 с.

13. Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка. [изд. 2-е]. М. : Высш. шк., 1978. 439с.
14. Валгина Н. С. О предикативной осложнённости предложения [Текст]. *Науч. докл. Высш. шк. Филол. науки.* М., 1978. № 5. С. 58–64
15. Валгина Н. С. Теория текста. М. : Логос, 2003. 280 с.
16. Галкина-Федорук Е. М. Современный русский язык. Синтаксис. М. : Учпедгиз, 1958. 199 с.
17. Гвоздев А. Н. Современный русский литературный язык. Синтаксис. М. : Просвещение, 1968. Ч. 2. 244 с.
18. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. [навч. посібник]. Донецьк, 2009. 137 с.
19. Захарова Л. В. Обособленные второстепенные члены предложения со значением уточнения в современном русском литературном языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Армавир, 2008. 215 с.
20. Захарова Л. В. Обособленные второстепенные члены предложения со значением уточнения в современном русском литературном языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Армавир, 2008. 22 с.
21. Золотарева Д. Н. Интонационно-грамматический анализ пространственных и временных уточняющих обстоятельств в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. М., 1969. 20 с.
22. Золотова Г. А. Монопредикативность и полипредикативность в русском синтаксисе. *Вопросы языкознания.* 1995. № 2. С. 99–109.
23. Камышев Н. С. К вопросу об уточняющих конструкциях в простом предложении. *Ученые записки Московского государственного педагогического института им. В. И. Ленина.* М., 1964. № 216: Современный русский язык. Морфология и синтаксис. С. 58–66.
24. Леденев Ю. И. Трудные вопросы синтаксиса. Ставрополь : Изд-во СГПИ, 1984. 63с.
25. Леденев Ю. И. Язык как система. Ставрополь : Изд-во СГПИ, 1987. 81 с.

26. Леденев Ю. Ю. Изофункциональность в синтаксисе. Ставрополь, 2001. 94 с.
27. Оленяк М. Я. Семантико-синтаксичні функції уточнення в англійській, українській та польській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2011. 200 с.
28. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. М. : Учпедгиз, 1956. 511 с.
29. Прияткина А. Ф. Русский язык: Синтаксис осложненного предложения. М. : Высш. шк., 1990. 176 с.
30. Прияткина А. Ф. Осложненное простое предложение. Владивосток : Издательство ДВГУ, 1983. 96 с.
31. Руднев А. Г. Синтаксис осложненного предложения. М. : Учпедгиз, 1959. 198 с.
32. Руднев А. Г. Обособленные сравнительные обороты, принципы их разграничения от неполных сравнительных придаточных. *Ученые записки Ленинградского педагогического института*. 1963. Т. 242. С. 5–23.
33. Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка. М. : Высш. шк., 1963. 364 с.
34. Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка. М. : Высш. шк., 1968. 320 с.
35. Солодовник Є. С. Структурні особливості уточнювальних конструкцій в сучасній німецькій мові. *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2015. № 30. С. 86-100.
36. Солодовник Є. С. Структурні особливості уточнювальних конструкцій у публіцистичному стилі (на матеріалі української та англійської мов). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. №. 10(3). С. 76-82.
37. Усищева Ю. Г. Обстоятельства места и времени в функции уточняющих членов предложения в современном русском литературном языке (случаи бессоюзной связи) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02. М., 1955. 21 с.

38. Фунтова Т. Б. Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.02. Сімферополь, 2002. 192 с.

39. Фунтова Т. Б. Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Сімферополь, 2002. 15 с.

40. Шатух М. Г. Уточняющие члены предложения как особая синтаксическая категория. *Русский язык в школе*. 1959. № 2. С. 31–35.

41. Bhat D.N.S. Pronouns. Oxford University Press. 2004. 333 p.

42. Bloomfield L. Language. London, 1973. 566 p.

43. Clackson J. Indo-European Linguistics. An Introduction. Cambridge University Press, 2007. 284 p.

44. Dixon R.M.W. Adjective Classes. A Cross-linguistic Typology. Oxford University Press, 2004. 393 p.

45. Fabricius-Hansen C. “Subordination” versus “Coordination” in Sentence and Text. John Benjamin’s Publishing Company, 2008. 367 p.

46. Kroeger P. R. Analyzing grammar. Cambridge University Press, 2005. 883 p.

47. Mayer Ch. English Corpus Linguistics. An Introduction. Cambridge University Press, 2004. 185 p.

48. Velasco D. G. The Noun Phrase in Functional Discourse Grammar. New York, 2008. 384 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

49. Васильева Н. В. Краткий словарь лингвистических терминов (КСЛТ). М. : Русский язык, 1995. 176 с.

50. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов. М. : Просвещение, 1985. 399 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

51. Андрухович С. Ю. Фелікс Австрія [Електронний ресурс]. URL : https://royallib.com/read/andruhovich_sofya/felks_avstrya.html#0 (дата звернення : 17.11.2020).

52. Green J. Looking for Alaska [Електронний ресурс]. URL : <https://novels77.com/242780-looking-for-alaska.html> (дата звернення : 17.11.2020).

